

JELENTÉS

AZ 1872. AUGUSTUS HAVÁBAN SZENT-PÉTERVÁROTT

TARTOTT

VIII. NEMZETKÖZI STATISZTIKAI KONGRESSZUS

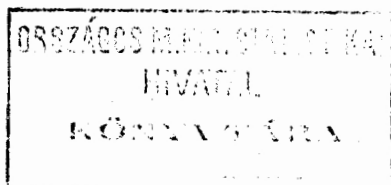
TANÁCSKOZMÁNYAI- ÉS HATÁROZATAIRÓL.

A FÖLDMIVELÉS-, IPAR ÉS KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISZTER UR ELÉ

TERJESZTIK

KELETI KÁROLY ÉS HUNFALVY JÁNOS

MAGYARORSZÁG HIVATALOS KÉPVISELŐI.

KSH Könyvtár

000000401580

PEST.

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN

1873.

KSH Könyvtár

308924

66-1. A. 16

VATÁLOGUSBA FELVEVF

A Szt.-Pétervárott, 1872. augusztus havában megtartott VIII. nemzetközi statisztikai kongressusról szóló jelentés kezdetén vissza kell nyúlnunk a Hágában, 1869-ben tartott hetedik ily nemzetközi kongressusra, melynek szervező bizottsága határozta volt el, hogy a kongressus nyolczadik ülészaka Szt.-Pétervárott tartassék. Ez ülésnek 1871-ben kellett volna megtartatnia, de az orosz császári kormány a múlt évben fenforgott állami körülmények miatt a folyó évre halasztá azt el. Egy 1871. november 24-dikén kelt császári rendelet megalkotá az előkészítő bizottságot s kinevezé K o n s t a n t i n nagyherceget, a birodalmi tanács s a földrajzi és régészeti társaságok elnökét a kongressus tiszteletbeli elnökévé, L o b a n o w-R o s t o w s z k y herceget, a statisztikai tanács elnökét és G r e i g h tábornokot, a kézműipari tanács elnökét, valamint S é m e n o w valóságos állami tanácsost s az orosz központi statisztikai bizottság elnökét, a kongressus alelnökeivé, az utóbbi egyszersmind az előkészítő bizottság elnökévé lett. E bizottság elkészíté a gyűlés programjának tervezetét, melyet annak idején a külföldi statisztikai hivatalokkal s egyes tudósokkal véleményezés végett közlött is. Ezután a szervező bizottság vevé kezébe az ügyet, mely mindössze 73 tagból állott. A gyűlés f. évi augusztus 13—30 napjaira tűzetett ki. Augusztus 19—21-ig az előkongressus tartá üléseit, melyekben csak a hivatalos képviselők vettek részt.

A teljes kongressus aug. 22-kén nyitatték meg és aug. 30-kán fejezték be. Az előkongressuson S e m e n o w, az előkészítő és szervező bizottság lelke vitte az elnökséget, a közgyűlést K o n s t a n t i n nagyherceg nyitá meg és fejezé be. Különben a közgyűlés tárgyalásait L o b a n o w herceg vezette; mellette az elnöki asztalnál az összes statisztikai országos hivatalok és bizottságok igazgatói, mint a közgyűlés által választott alelnökök is foglaltak helyet.

A kongressus tagjainak összes száma 636; ezek közül belföldi, azaz orosz birodalombeli 511, külföldi pedig 125 volt. A külföldet illetőleg a német birodalom volt aránylag legerősebben képviselve; a német birodalom kormánya részéről ugyan csak egy képviselő volt kiküldve, de ezen kívül

Poroszország részéről 9, Meklenburg-Schwerinből 3, Hamburg városából 3, a szász királyságból 3, a thüringiai államokból 2, Bajorországból 1 s Württembergből is 1 képviselő jelent meg; tehát a német birodalom összesen 23 tag által volt képviselve. A többi államok képviselőinek száma a következő volt:

Amerika (Egyesült Államok)	10	Nagy-Britannia	17
Ausztria	14	Németalföld	4
Belgium	6	Olaszország	10
Brazília	1	Portugallia	1
Egyiptom	2	Rumánia	3
Franciaország	5	Szerbia	1
Görögország	1	Svédország és Norvégia	4
Japan	9	Svajcz	1
Magyarország	8	Spanyolország	3

Továbbá még Costa-Rica közép-amerikai köztársaság s Dessau is Engel, a porosz statisztikai hivatal igazgatója által képviseltették magukat. Magyarországból jelen voltak: Baer J. bankhivatalnok, Havas Sándor ministeri tanácsos, Körösi József a pesti városi statisztikai hivatal igazgatója, Pompéry János a magyar tud. akad. lev. tagja és Steinacker Ödön a világiállítási magyar bizottság vezértitkára; végül Hunfalvy János kir. tanácsos s egyetemi tanár, és Keleti Károly ministeri tanácsos s a statisztikai hivatal igazgatója, mint hivatalos képviselők.

Eddigélé mindössze nyolczszor gyűlt össze a nemzetközi statisztikai kongresszus. Tagjainak száma csaknem folytonosan növekedett, különösen pedig a külföldi tagoké. Ezt a következő kimutatásból látni:

A kongresszus ülése	Éve	A város neve	A külföldi tagok száma	A belföldi tagok száma	Az összes tagok száma
első	(1853)	Brüssel	65	88	153
második	(1855)	Páris	108	203	311
harmadik	(1857)	Bécs	78	464	542
negyedik	(1860)	London	101	485	586
ötödik	(1863)	Berlin	127	350	477
hatodik	(1866)	Florenz	85	666	751
hetedik	(1869)	Hága	116	372	488
nyolczadik	(1873)	Sz.-Pétervár	125	511	636

Az orosz császári kormány mindent elkövetett, hogy a külföldi képviselők mulatását Oroszországban tanulságossá és kellemessé tegye. A kormány ebbeli törekvését a városi hatóságok Szt.-Pétervárott, Moszkvában és Varsóban is előmozdíták. A kormány különösen alkalmas helyiségekről is

gondoskodott, melyekben a gyűléseket lehetett megtartani. Szt.-Pétervár legnevezetesebb gyűjteményei, mint az »Ermitage,« a császári könyvtár, a szépművészetek muzeuma, a császári tudományos akademiának boncztani, állattani és ásványtani muzeumai, a bányászati intézet muzeuma stb. mindennap nyitva voltak a kongresszus tagjai előtt; csak azt kellett sajnálni, hogy azok, kik a gyűlésekre szorgalmasan eljárak, alig találtak időt, a gazdag és becses gyűjteményeket s a nevezetes intézeteket meglátogatni.

A szakosztályok gyűlései a belügyministerium palotájának termében, a közgyűlések a szentpétervári nemesség palotájának diszes termében tartattak; az esti találkozásokra Helena nagyhercegnő ő fenségének palotája a városban, s nyári palotája a szigeten voltak megnyitva. Igen érdekesek voltak a kirándulások is Kronstadtba, Csarszkoe-Szelőba, hol a császári diszlakoma tartatott, Peterhofba s Moszkvába, hol épen az igen tanulságos iparműkiállítás volt, s hol főleg a Kreml kincsgyűjteményei kiválóan voltak érdekesek a megtekintésre.

Hogy a kongresszus külső sikere biztosítva legyen s hogy tagjai kedves emléket vigyenek magokkal haza, arról mind a császári kormány, mind a szervező bizottság kiválóan gondoskodtak és eléggé ki sem emelhető azon előzékenység és udvariasság, melylyel a kongresszus tagjai általában és mindenütt találkoztak s a melylyel épen Magyarország képviselői különösen is dicsekedhetnek.

A szervező bizottság a kongresszus tanácskozásainak sikerét is igyekezett biztosítani, a mennyiben elég korán küldé szét a programjavaslatot. Ámde a tulajdonképi programot tartalmazó igen bő munka nem készült el kellő időben, s a tagok között csak a gyűlés elején Szt.-Pétervárott osztott ki; azért azt nem lehetett alaposan tanulmányozni, ennek pedig az volt következménye, hogy némely kérdések az osztályülésekben nem tárgyalathattak oly sikeresen, mint különben lehetett és kellett volna.

A kongressus előmunkálatai.

Az előkongressust augusztus 9-kén nyitá meg S é m e n o w, a szervező bizottság alelnöke. Beszédének lényege, mely egyuttal az egész ügyet is megvilágítja, a következő:

»Engedjék meg uraim, hogy önöket mindenek előtt az orosz kormány nevében üdvözöljem; hogy önöknek és a felvilágosodott kormányoknak, melyek önöket, mint képviselőiket ide küldék, hálát mondjak a tudós közreműködésért, végre pedig hogy örömünket fejezzem ki, melyet érzünk, midőn látjuk, hogy a tudomány szeretete s a már majdnem 20 év óta folyó munkálat iránti buzgalom elfeledtette önökkel a nagy útnak fáradalmait s ide hozta az éjszaki szélesség 60-ik foka alá, azon városba, mely az értelmi miveltség nagy középpontjai közül legközelebb esik a föld sarkához.

Ide e helyre, mely talajának és égaljának minősége miatt oly kevésbé termékeny, s melyen hajdan csak néhány halászkunyhó volt, tette át székhelyét 170 év előtt Oroszország haladásának nagy előmozdítója, elhagyva a nemzeti központot, hogy eléje menjen az európai civilisációnak, Európa legmiveltebb népeivel való közlekedésnek. Fiatal civilisációnk előőrsének (avant-garde) ideiglenes tábora lassankint 700 ezer lakossal bíró fényes várossá lett; de hű maradt az eszméhez, mely létre hozta, és Nagy Péter születésének 200-dos évében, az ő városa üdvözli önöket a tisztelet azon érzelmével, melylyel az idősb testvérek, azok iránt viseltetünk, kik bennünket a világosságba avattak, azon rokonszenvvel a tudomány és miveltség békés előmenetelei iránt, melyet maga nagy császáruink érzett vala, s melyet örökségül hagyott felséges utódjára és mindnyájunkra. A hagyományos tisztelethez, melylyel azok iránt viseltetünk, kik bennünket e tudományban megelőztek, s melyhez 200 év óta hiven ragaszkodtunk, más hagyomány is járult; melynek eredete nem csak az egy vagy két százados multban keresendő, hanem több mint ezer éves s legrégebb őseink korába ér, s az a szives vendégszeretetnek érzelme, mely mindenkor a mi népünk megkülönböztető jellemvonása volt, s mely Oroszország belsőjéből ősi fővárosunkból ide jött velünk változás és fogyatkozás nélkül a Néva hideg partjaira. Legyenek önök tehát kétszeresen üdvözölve nálunk, mint az európai tudomány képviselői és mint a mi vendégeink.

A még fiatal s magas eszményétől még távollevő, de pezsgő életet mutató s nagy reményeket keltő tudomány iránti buzgó szeretetünkben, azon tudomány iránti szeretetünkben, mely a matematikai módszerrel törekszik meghatározni a törvényeket, melyek a nemzetek és államok közgazdasági és társadalmi erőinek feloszlásában uralkodnak, — szerény munkálatokat készítettünk elő, melyeket most szerencsénk van önöknek némi habozással átnyújtani. Önök talán azt fogják találni, hogy egyik vagy

másik kérdést csak felületesen érintettük meg, a helyett hogy kimerítettük volna. De midőn megtettük a mit tennünk lehetett, önökre számítottunk; azt reméltük, hogy a gyűlés fogja befejezni azt, a mit megindítottunk, s hogy a kongressus, ha munkálatai bölcsen vezetettek, a mi szerény tanulmányainkból is a tudományra nézve hasznos eredményeket fog vonhatni.«

Azután elősorolá szónok a tárgyakat, melyekkel, véleménye szerint, az előkongressus foglalkozhatnék, a melyek a következő pontokba foglalhatók:

1. A mostani gyűlés ügyrendjének megállapítása;
2. a hágai kongressus által tervezett nemzetközi statistikára vonatkozó kérdések tárgyalása;
3. a kongressus új szervezetére vonatkozó javaslat tárgyalása;
4. egyéb kérdések és indítványok tárgyalása.

Azután az előkongressus elnökeiül S é m e n o w, Q u e t e l e t (Brüsszel), E n g e l (Berlin) és F a r r (London) urak, titkárainak pedig B l o c k (Páris), M a y r (München), H a m m i c k (Anglia) és W i l s o n (Oroszország) urak választatván, a kongressus ügyrendje felett indult meg a tanácskozás. A szervező bizottság javaslata csekély módosításokkal elfogadott.

Hosszabb vitára szolgáltatott alkalmat a nemzetközi összehasonlító statistika. Már a bécsi kongressuson tette volt Q u e t e l e t az indítványt, hogy a statistikai hivatalok közreműködésével az európai államok összehasonlító statistikája irassék meg. E n g e l a hágai kongressuson ismételte az indítványt, s a kongressus legott el is fogadta. A nemzetközi statistika egyes szakaszai a kongressuson képviselve volt hivatalok között felszattak, de sem a készitendő munkának tervezete, sem a foganatosítására szükséges eszközök részletesen nem állapítottak meg. Csak a következő általános határozatok hozattak:

1. Hogy a nemzetközi és összehasonlító statistikára vonatkozó dolgozatok francia nyelven tétessenek közzé;
2. hogy a dolgozatokban a meter-rendszer súlyai és mértékei alkalmaztassanak;
3. hogy pénz-egységül a frank használtassék;
4. hogy a súly és mértékre vonatkozó átszámítások az egyes szakaszok kidolgozói által történjenek, ne pedig azok által, kik az anyagot és adatokat szolgáltatják.
5. hogy az egyes tárgyak kidolgozásánál az adatok összehasonlítva közöltessenek, még pedig az összehasonlítás a legujabb időig terjedjen, hátra felé azonban ne menjen tovább, mint a kongressus alapításának évéig,

vagyis 1853-ig. Az összehasonlítandó területekre (országok, tartományok, megyék, közigazgatási területek) nézve a közreműködők tetszésük szerint járhatnak el, tehát vagy az egész országokat, vagy a különböző országok kisebb közigazgatási területeit hasonlíthatják össze.

6. Hogy minden közreműködő hivatal előjárója, mint közremunkáló, az ő tisztársainak az ezek által kívánt adatokat szolgáltatni sziveskedjék.

7. Hogy a nemzetközi statistika egyes részeit a munkatársak külön nyomassák ki, még pedig legalább 2000 példányban, úgy hogy azon példányok körülbelül fele a munkát vállaló hivatalok vagy illető kormányaik rendelkezésére maradjon.

8. Hogy az egyes munkatársak azonnal lássanak hozzá a munkához, hogy már a legközelebbi kongresszus elé lehessen a közlemények egy részét terjeszteni.

9. Hogy a Quetelet és Heuschling által kiadott nemzetközi statistika első kötetében használt ívrét és betű a következő kötetekben is használtatik.

E határozatok következtében azon statistikai hivatalok, melyek a közös munkának egyik vagy másik részét elvállalták, hozzá fogtak a dologhoz s részint az adatok beszerzésére vonatkozó mintákat készíték el, részint a kidolgozásban követendő tervet is megállapíták. Többre eddigelé nemigen mentek, részint a háborús események gátolták a különböző hivatalok közlekedését, részint pedig nagyon eltérő vélemények támadtak a készítendő munka célja, terjedelme és alapjai iránt.

Némely hivatalok úgy vélekedtek, hogy a nemzetközi munka készítésénél egyedül a már közzétett hivatalos adatok használtassanak, s hogy a munkatársak más új adatokat ne követelhessenek. Más hivatalok ellenkezőleg s köztük a magyar is úgy tartották, hogy miután az illetők programjukat a többi hivatalokkal közölték s ezek érvelései szerint véglegesen megállapították, akkor az azon program fogyanatosítására megkívántató anyagot és adatokat a hivatalok beszolgáltatni kötelesek, tehát a közzétett hivatalos adatokat kidgészíteniök, ha szükséges, e célra teendő új felvételeket is eszközölniök kell.

S é m e n o w, ki e tárgyban a jelentést készíté, az utóbbi véleményhez csatlakozott, mert noha ekkép a tervezett munka nem fog oly hamar elkészülhetni, de annál becsesebb lesz. Ekkép t. i. az összehasonlítások sokkal szélesebb körben fognak mozoghatni; minden ország statistikája új anyagokkal fog bővülni, melyek annál becsesebbek lesznek, mivel ugyanazon módon és alapon gyűjtettek, mint a többi országokban; mivel ezáltal a felvételek és adatgyűjtések módjai és eljárásai a különböző országokban egyen-

lőszittetni fognak; s végre mivel ekkép az anyagok és adatok, valamint az azokból vont következtetések is a statistika minden ágára és minden országra nézve az egyes államok viszonyait, az alkalmazott elemek értékét s a felvételek és feljegyzések körülményeit ismerő emberek birálatán fognak átesni.

Ezeknél fogva a szervező bizottság a nemzetközi összehasonlító statisztikára nézve a következő javaslatokat tevő:

1. Azon hivatal vagy statisztikus, ki a munka egyik vagy másik részét elvállalta, nem szorítkozik csak a már közzétett hivatalos adatokra; hanem köteles programját az egyes országok statisztikai hivatalaival közölni s ezektől kérni az adatokat, melyekre szüksége van.

2. Minden hivatal, mely valamely közreműködő hivatalnak programját vette, köteles annak a kívánt adatokat szolgáltatni, még pedig oly alakban, mely a megállapított tervvel lehetőleg legjobban megegyez; nyomtatott okmányra csak akkor utal, ha ezt hitelesnek s a programnak megfelelőnek tartja, vagy ha bizonyos okoknál fogva, melyeket meg kell mondania, más adatokat és felvilágosításokat nem szerezhethet. Szükség esetében az anyagokat, melyekkel bir, újlag feldolgozza, sőt új felvételeket is eszközöl, s e munkálatainak eredményeit közli az adatokat kérő hivattal.

3. A nemzetközi statisztikára vonatkozó dolgozatoknak iveit kefelevőntban az érdekelt országok hivatalaival kell közölni, hogy ezek a netalán becsúszott számbeli hibákat kiigazíthassák.

E pontok fölött több ülésen keresztül vonuló vita támadt. Némelyek látván a nehézségeket, melyekkel a megbízható adatokon alapuló nemzetközi statistika szerkesztése jár, azt indítványozák, hogy az egész ügy ejtésék vagy halasztassék el. A többség azonban nem osztozott e nézetben, s végre a következő tétéleket fogadá el.

1. A hágai kongresszus azon végzése, hogy a statisztikai hivatalok közreműködésével nemzetközi statistika létesíttessék, fenntartatik;

2. a munkatársak a mennyire csak lehet az előbbi kongresszusok által megállapított mintákhoz ragaszkodjanak; mindazáltal azon esetben, ha a rendelkezésre levő anyagok úgy kívánják, megváltoztathatják azokat;

3. a munkatársak első sorban a létező munkákat használják fel;

4. a munkatársak közlik a többi országok statisztikai hivatalaival az általuk elvállalt dolgozatnak tervét s a kezöknél levő nyomtatott munkának kimutatását s kijelölik a hézagokat és hiányokat, melyeket a nyomtatott segédforrásokban találnak;

5. a munkatársak a nyomtatásban megjelent okmányokat felhasználják, a mennyiben hivatalosak, vagy ha bennök meg vannak nevezve a források, melyekből az azokban foglalt adatok merítették;

6. a munkatársak a dolgozatokban gondosan megkülönböztessék s megjelöljék a nyomtatott hivatalos okmányokat, a közigazgatóságok által szolgáltatott, de ki nem nyomtatott okmányokat, s végre azokat, melyek magán forrásokból merítvék, akár nyomtatásban megjelentek akár nem ;

7. a megkeresett statisztikai hivatalok a megjelölt hézagokat és hiányokat a meglevő nyomtatott közlemények s az írott okmányokból készített kivonatok átküldése által igyekezendnek kipótolni, s ha lehetséges az adatokat különös hivatalos nyomozások és felvételek által is egészítendik ki.

Továbbá a hágai kongressuson megállapított fejezetekhez egy új csatoltatott, t. i. a nagy városok különleges statisztikája, s e fejezetnek kidolgozása Sch w a b e és K ö r ö s i urakra bízott.

Azután még a nemzetközi statistika egyes részeinek belső berendezésére nézve hoztak némely határozatok, nevezetesen ezek :

1. Kivánatos, hogy a munkatársak a nemzetközi statistika minden fejezetében s a mennyire lehet, a kimutatásokban az egyes országokat ugyanazon rendben sorolják fel ;

2. Czélszerűbb az országokat a földrajzi fekvés szerint felsorolni, mintsem alfabetaikus rendben.

E második pont értelmében határozottatott, hogy a munkatársak a felkeresések könnyebbitése végett a következő sorozatot tartsák meg, s ezt saját felelősségükre csak akkor változtassák meg, ha a tárgy természete úgy kívánja ; pl. a kereskedelmi statistikában Luxemburgot természetesen Németországhoz kell csatolni. Kevés fejezetben lesz lehetséges az összes országokat felkarolni, azért az itt közlött névlajstrom csak a követendő sorozatúl szolgálhat, nem pedig a tárgyak keretél, melyet be kellene tölteni.

Európai államok.

Észak-	Nagybritannia	1. Anglia, Skótország, Írország.
		2. Európai birtokok.
Nyugat	Dánia	1. Tulajdonképi Dánia.
		2. Farői szigetek és Island.
Európa	Norvégia	
		Svédország.
Kelet	Oroszország	1. Európai Oroszország.
		2. Kaukazusi tartományok, ázsiai tartományok.
Európa	Ausztriai-Magyar monarchia	1. A Reichsrathban képviselt országok területe (ausztriai állam).
		2. Magyar állam (magyar korona területe).
Közép-Európa	Svajcz	

Közép- Európa	Németország	{ Poroszország
		{ Bajorország
		{ Szász királyság
		{ Württemberg
		{ Baden
		{ Hessia
		{ Oldenburg
		{ Mecklenburg
		{ Thüringiai államok
		{ Hanzas városok.
	Németalföld	
	Luxemburg nagyhercegség	
	Belgium	
	Franciaország	
Dél- Európa	Portugallia	{ 1. Európai tartományok
		{ 2. Madeira és Azorok.
	Spanyolország	{ 1. Európai tartományok
		{ 2. Kanári szigetek.
	Olaszország	
	Görögország	
Európa	Törökbirodalom	{ 1. Európai Törökország
		{ 2. Ázsiai tartományok.
	Montenegro	
	Szerbország	
	Rumánia	

Éjszak-Amerika.

Egyesült államok.

Mejiko.

Közép-Amerika köz- társaságai	Guatemala
	Honduras
	San Salvador
	Nicaragua
	Costa-Rica.
Haiti szigete	{ Haiti
	{ Dominiquei köztársaság.
Gyarmatok	{ Angol, dán, németalföldi, svéd, francia,
	{ spanyol.

Déiamerika.

Brazília
 Kolumbiai egyesült államok
 Venezuela
 Eguador
 Peru
 Bolivia
 Chile
 Argentínai köztársaság
 Uruguay
 Paraguay
 Gyarmatok: angol, németalföldi, francia.

Afrika.

Egyiptom
 Algeria
 Gyarmatok: angol, francia, portugál, spanyol.

Ázsia.

Sína
 Japan
 Birtokok és gyarmatok: angol, francia, portugál, török.

Oceánia.

Gyarmatok: angol, németalföldi, francia, portugál, spanyol.

A megállapított lajstromban még Svajcz egyes kantonjai és az Éjszakamerikai egyesület egyes államai és területei vannak felsorolva.

Svajcz kantonjai a következő rendben sorolandók fel:

Zürich, Bern, Lucern, Uri, Schwyz, Felső-Unterwalden, Alsó-Unterwalden, Glarus, Zug, Freiburg, Solothurn, Bazel város, Bazel-vidék, Schaffhausen, Külső-Appenzell-Rhodes, Belső-Appenzell-Rhodes, Sz.-Gall, Graubünden, Aargau, Thurgau, Tessin, Waadt, Wallis, Neufchatel, Genf.

Éjszak-Amerika Egyesült Államai és területei: 1. Alabama, 2. Arkansas, 3. Kalifornia, 4. Konnektikut, 5. Delaware, 6. Florida, 7. Georgia, 8. Illinois, 9. Indiana, 10. Jova, 11. Kansasz, 12. Kentucky, 13. Luiziana, 14. Maine, 15. Mária-land, 16. Massachusetts, 17. Michigan, 18. Minnesota, 19. Mississippi, 20. Missouri, 21. Nebraszka, 22. Nevada, 23. Uj-Hampshire, 24. Uj-Jersey, 25. Uj-York, 26. Éjszaki Karolina, 27. Ohio, 28. Oregon, 29. Pennsylvania, 30. Rhode-Island, 31. Déli Karolina, 32. Tennessee, 33. Texas, 34. Vermont, 35. Virginia, 36. Nyugati Virginia, 37. Wiskonsin.

Területek: 1. Arizona, 2. Colorado, 3. Kolumbia kerület, 5. Idaho, 6. Montana, 7. Uj-Mejiko, 8. Utah, 9. Washington, 10. Wyoming.

Az előkongressus harmadik tárgyát a kongressus átalakítására (reorganisatio) vonatkozó javaslat tette, melyet S é m e n o w készítet vala. S é m e n o w »A kongressus szervezete« című jelentésében azon kérdést fejtegeti, vajjon a nemzetközi statisztikai kongressus majdnem húsz évi fennállása óta eleget tett-e hivatásának s vajjon nincsenek-e szervezetében oly akadályok, melyek miatt munkálkodása nem sikerülhet teljesen?

A kongressus főczélja az, hogy a mennyiben a nemzetközi s összehasonlító statistika létesíthetése megkívánja, a statisztikai feljegyzések, adatgyűjtések, felvételek módjait és eszközeit s az adatok feldolgozását és közlését egyenlősitse s ekkép egyszersmind a statisztikai műveletekben követendő eljárást tökéletesbitse. Az adatgyűjtés s a statisztikai alapműveletek jobbra csak a kormány és közhatóságok közegei által eszközölhetők, magántudósok többnyire csak az azon közegek által szolgáltatott adatokat és kimutatásokat használhatják fel. Azért a statisztikának alapjai és feltételei különböznek más tudományok elemeitől s a statisztikai kongressusnak más köre, hivatása és célja van, mint egyéb tudományos gyűléseknek. Ezek leginkább csak elméleti kérdésekkel foglalkoznak s kötelező határozatokat nem is hoznak, csak a fogalmakat tisztázzák s a közvéleményt igyekeznek tájékoztatni.

A statisztikai kongressusnak gyakorlati célja van, oda törekszik, hogy a statisztikai adatok feljegyzésébe, gyűjtésébe és összeállításába a különböző államokban egységes eljárást és rendszert hozzon be. E célját csak úgy érheti el, ha az egyes államok közintézményei és közegei között egyetértést és összhangzást sikerül létesítenie. Azért a kormányok közvetlenül képviseltetik magukat a statisztikai kongressuson s hivatalos képviselőket küldenek. Ezek hivatvák első sorban arra, hogy a statisztikai műveletek módjait és eszközeit megvitassák s a legegyszerűbb eljárást megállapítsák. Ők mintegy a statistika termelői. De nekik szükségök van azokra is, kik a statistika fogyasztói, azaz magán tudósokra, kik a hivatalos adatokat a tudomány igényei szerint értékesítik. A statisztikai kongressus előtől fogva mind a két elemből, t. i. hivatalos képviselőkből s a tudomány szabad embereiből állott. Kell is, hogy mind a két elem benne megmaradjon; de szükséges az is, hogy a munka a kétféle tagok között helyesen felosztassék. Ezt már régóta érezték s azért már a bécsi, londoni és berlini kongressusokon tétettek arra célzó indítványok. A bécsi és londoni kongressuson hozott ebbeli határozatok csak azt fejezik ki, hogy a hivatalos képviselők lehetőleg minden osztály tanácskozásaiban részt vegyenek s külön gyűlést is tartsanak. A berlini kongressus elé terjesztett indítvány szerint a kongressus egészen kivetköztetett volna eddigi alakjából s helyébe egy nemzetközi statisztikai társulat lépett volna, állandó elnökséggel és választmánynyal. Ez indit-

vány elvetetett s a kérdés bővebb tanulmányozása a jövő kongressusra halasztatott. A florenczi kongressus e tekintetben nem határozott semmit, a hágai kongressuson pedig új indítvány tétetett, hogy az egyes osztályokban tárgyalt kérdések és határozatok a közgyűlés elé csak megvitatás végett terjesztessenek, de szavazás által el ne döntessenek, hanem a határozatok végleges szerkesztése és elfogadása a hivatalos képviselők utókongressusán történjék meg. Ez indítvány elejtetett s helyébe az fogadtatott el, hogy a kongressus befejeztetése után a hivatalos képviselők az utókongressuson az elfogadott végzéseket és kívánatokat ujjlag megvitatassák s ha ezekre észrevételeik vannak, ezeket a végzésekkel és kívánatokkal együtt juttassák tudomására az egyes kormányoknak. E végzés legott célszerűtlennek mutatkozott. Azonkívül kifejeztetett azon óhajtás, hogy a 8-dik kongressus szervező bizottsága különösen arról szerezzen magának tudomást, mikép járnak el más tudományos gyűlések és összejövetelek a végzések hozatalára nézve s így tegye meg javaslatát.

A kongressus eddigi szerkezetében S é m e n o w szerint a következő hiányok tapasztalhatók:

1. A közgyűlések szavazata dönt az indítványok és végzések felett, pedig az nem bír eléggé nemzetközi jellemmel, mert azon országbeliek, hol az egyes kongressusok tartatnak, az összes tagok 70, sőt 90 százalékát is teszik. Továbbá a közgyűlés, úgy mint most van szerkeztve, sok kérdésre nézve nemis eléggé illetékes, mert tagjainak többségét nem a hivatalos képviselők és kiváló statistikai tudósok teszik, hanem azok, kik a statistika iránt csak érdeklődnek.

2. A kongressus elé terjesztett tárgyak és kérdések megállapítása és tanulmányozása csaknem egészen az illető szervező bizottságtól függ, mely szintén nem mondható nemzetközinek, mert tagjai mindig az illető ország tisztviselői és tudósai közül vétetnek, s többnyire az előbbi kongressusokban részt sem vettek.

3. A statistikai műveletek módjaira vonatkozó vizsgálódást nem előzi meg az egyes ország állami és társadalmi viszonyainak törvényhozása és intézményei sajátosságainak alapos tanulmányozása: ezt az egy ország embereiből alakított szervező bizottságok meg sem tehetik, ellenben nemzetközi bizottság könnyen tehetné.

4. A kongressus munkálkodásában nincsen meg a kellő egység és folytonosság, mert a szervező bizottságok s a közgyűlések nagyon változók, s mert nincsen állandó nemzetközi intézmény, mely az egyik kongressustól a másikig való hézagot áthidalná s a kapcsolatot fentartaná.

5. Végre a kongressus mostani szervezetében nem képes magának

kellő tudomást szerezní arról, hol és mennyiben vétettek foganatba az ő végzései, s micsoda eredménynyel történt az. Pedig ezt tudni kellene, hogy a hozott határozatok okszerűen megváltoztathatók legyenek s hogy foganatosításuk az egyes országok sajátóságos viszonyai szerint megkönnyebbíthetessék.

Ezen hiányok eltávoztatása végett tette Sémenow a maga indítványait, melyek hosszas vitatkozásokra szolgáltattak alkalmat s végre némely módosításokkal elfogadtattak. Következők az idetartozó határozatok:

1. A kongressus azontúl minden harmadik évben tartassék.

2. Egy állandó nemzetközi bizottság állíttatik fel, melyben minden állam kormánya képviseltetheti magát; elnöke a mindenkori szervező bizottság tetteleges elnöke, s ez maga választ magának titkárt.

3. Az állandó bizottság ügyeit rendszerint levelezés utján intézi el, de tagjai az elnök meghívására a kongressusok közötti időközökben is gyűlhetnek össze, s minden kongressus előtt és után is tanácskozhatnak.

4. Az állandó bizottság teendői:

a. Tudomást szerezní magának arról, mennyiben vétettek foganatba az egyes országokban a kongressus végzései, s a nehézségekről, melyekkel azok alkalmazása jár;

b. megvizsgálni a kongressus ajánlatai alkalmazásának eredményeit a különböző országokban s megbírálni, vajjon a nagyon különböző viszonyok között foganatba vett határozatok nem szükségelnek-e változtatást;

c. megvizsgálni a még nem alkalmazott eljárásokat s különösen az utolsó kongressusok által elfogadott határozatok alkalmazását;

d. oda törekedni, hogy a feljegyzések s különösen a nyomatott közlemények módja és alakja a különböző államokban egyenlővé tétessék, miszerint ezáltal a nemzetközi statistika létesítése előmozdítassék;

e. az illető szervező bizottsággal egyetértésben a kongressus elé terjesztendő tárgyak és kérdések megállapítása;

f. jelentést készíteni az egyes országokban micsoda állapotban vannak a statistika különböző ágai, melyekre a javaslatba hozott kérdések vonatkoznak;

g. a közös statistikai munkálatok foganatba vétele s az ilyféle nemzetközi munkálatokra vonatkozó kérdések eldöntése s tervezetők megállapítása.

E szerint, ha az illető kormányok hozzájárulnak szentesítésökkel állandó nemzetközi statistikai bizottság fogna felállíttatni, melynek hatásköre is meg van határozva. A tapasztalás fogja mutatni, mennyiben képes ily bizottság az eléje szabott célnak megfelelni, s vajjon fogja-e a feljebb jelzett hiányokat elháríthatni.

Ugyancsak az előkongresszus egyik tárgyát képezé azon javaslat, melyet commodore Maury levélben tön, s melynek meggyarázója s pártolója Quetelet levén, az a kongresszus által — inkább csak pártolólag — el is fogadtatott.

A javaslat lényege a mint azt egy külön bizottsága formulázta következő:

»Quetelet úr, a kongresszus alelnöke az előkongresszussal egy levelet s egy röpiratot közölt, mely hozzá Maury commodore által Lexingtonból (Virginia állam) 1872. jan. 20-iki kelettel küldetett. Abban egy előadásról van szó, melyet Maury 1871. október havában Memphis mezőgazdasági egyesületében tartott, javasolván benne, hogy a világ különböző helyein felállítandó s az aratás minőségére figyelő észleleti állomásokból egész hálózat szerveztessék.

A tenger természettanának kitűnő előmozdítója a kontinensen is ahhoz hasonló rendszert kívánna életbeléptetni, minőt neki a tengerre nézve létrehozni már sikerült, melyre nézve ugyanis a tengerészek ezrivel siettek segítségére lenni a Washingtonban elhelyezett központi intézetnek, azt oly anyag szolgáltatásával támogatván, mely később a tengerészet és a világkereskedés érdekében hasznosított.

Ime néhány szóban Maury tervezete:

»Kezdetben meg fog lehetni elégedni bizonyos számú lebézeti (meteorologiai) állomással és észlelővel, hogy havonkint jelentést tegyenek az időről s az aratásokról. Külön ily aratási jelentéstevő (crop reporter) tartatnék minden 10,000 □ mértföldnyi terület számára, feladatául tétetvén, hogy folyvást bejárván kerületét, lépjen összeköttetésbe értelmes mezőgazdákkal s tartsa folyvást tudomással a központi hivatalt az aratások (inkább talán és helyesebben a vetések) állapotáról.

»Maury úgy számol, hogy 5 jelentéstevő lesz szükséges Tennessee állam, ugyanannyi Alabama számára, 12 Nagy-Britanniának, 19 Franciaországnak, 1 Belgiumnak stb.

»De csak is az egész világra terjesztvén ki ez észleleti rendszert lehetne ez intézménytől várni azon kiszámíthatlan jó eredményt, melyet a mezőgazdaságra és általában a kereskedelemre nézve ígér.

»Ez azon pont, melyre Maury kiválóan súlyt fektet s reméli, hogy ezúttal is megtalálja azon meleg közreműködést, mely húsz évvel ez előtt jó eredményre segíté nagy tengeri művét.

»A memphisi gazdasági egyesület Maury javaslatára nézve következő határozatokat fogadta el:

»Az egyesület elnöke lépéseket fog tenni Tennessee állam haszon-

bérlői nevében a kormánynál azon czélra, hogy nemzetközi úton állapítsák meg általános és rendszeres terv lebészeti észlelédek felállítására és az aratásokat illető jelentésekre nézve.

»A különböző nemzetek legfőbb lebészei föl fognak kéretni, gyűlekezzenek le etőleg közelben tanácskozásra, mint azt tették Brüsszelben 1853-ban, hogy: 1-ör jelen javaslatot kapcsolatba hozzák a már elfogadott tengerészeti rendszerrel; 2-or megállapítsák a részleteket; 3-or általános távirtdai rendszert alakítsanak a lebészeti észlelétek és az aratások fölötti jelentések czéljából.

Ez uton lehető lesz azon törvények ismeretét bővíteni, melyek a légváltozásokon uralkodnak és módot nyújtanak arra, hogy rövid időközökben előre lehessen számításra vetni az időjárásra és aratásokra nézve a világ legkülönbözőbb tájain.

»Az egyesület elnöke megbizatik, kérje fel a kormányt, hogy támogassa az észlelések ezen rendszerét, könnyítvén azon terv végrehajtását, mely a tanácskozmány által el fog fogadtatni, és behozván e rendszert az állam tengeri hajóin is.«

A jelen statistikai kongressusnak e kérdéssel foglalkozott külön bizottsága, tekintve azon nagyfontosságot, melylyel e kérdés a termelésre nézve általában, a kereskedelemre s nevezetesen a gabonaféléknek az egyes országok közötti cseréjének könnyítésére és rendezésére nézve bir, következő határozatokat terjeszt a kongressus elé:

»A kongressus kinyilatkoztatja M a u r y javaslata iránti rokonszenvét is felhivja az egyes országok hivatalos képviselőit, hogy az egyes kormányzati ágak és tudományos társulatok figyel nétt felhivják Maury javaslata valósitásának fontosságára és azon szükségességre, hogy minden országban megvalósításának módja meghatározottassék.«

Ezen határozat végül — L e v a s s e u r felszólalására — akként fogadtatott el a kongressus által, hogy ezen határozata alatt csak azt akarja érteni, miszerint nem a statistikai hivatalok főnökei bizatnak meg a meteorológiával, hanem úgy, hogy létesüljön valamennyi lebészeti intézet és tudós társaság között, kik és melyek e kérdéssel foglalkoznak sürű összeköttetés, mely megengedi, hogy mind a föld, mind a tenger egyforma észlelések hálózataiba foglaltassék.

A kongressus munkálatai.

A hivatalos képviselők tanácskozásainak tárgyait és eredményeit kissé bővebben adtuk elő, mert azok a kormányokat több tekintetben közvetlenül érdekelhetik. A kongressus egyéb munkálkodásának eredményeit rövidebben mutatjuk be, a tárgyalások részleteit különben sem adhatnók még, miután ezek csak a gyorsírási jegyzetek nyomán készült comptendu-ban fognak, körülbelül egy év múlva, napvilágot látni.

A kongressus ünnepélyes megnyitó ülése augusztus 27-kére volt kitűzve s tiszteletbeli elnöke, Konstantin nagyherceg azt következő beszéddel nyitá meg :

Uraim, korunkban egynél több új tudomány született. Az emberi tudásnak különböző elemei a tudományos munkálkodás folytonossága által átszállítva, az elemzés elevenítő fuvalma által tovább fejlesztve s a biztos rendszerek terjesztése által megtermékenyítve, néhány vonzási központ köré csoportosulnak s megannyi külön, többé kevésbé világosan körülhatárolt tudományokat alkotnak.

Ezen, korokra nézve legfiatalabb tudományok közé tartozik a statistika.

Az embernek állami és társadalmi élete szerinti tanulmányozása volt a központ, melyben az állami és társadalmi élet körében való vizsgálódások és nyomozások irányultak. E kör lassankinti szélesbedésének, a társadalmi tények tanulmányozásában alkalmazott biztos módszernek s végre azon kitünő, általunk tisztelettel üdvözölt s önök által tisztelettel megnevezett ember Quetelet lángelméjének, fényes ismereteinek és fáradhatlan munkálkodásának köszönhetjük, hogy a statistika a tudományok között foglalt helyet. Önök közül többen tágabb fejlődést adtak neki, s munkálkodásuk által oda emelték, hogy az emberi tudás független csoportjai közé jogosan felvétellett. Igaz, azon tudomány köre és határai felett még most is vitatkoznak: alkotó elemei, a tudás több másféle ágaival szoros kapcsolatban lévén, szükségképen más tudományok alkotó részeivel érintkeznek; igaz, a statistikáról számos eltérő értelmezvény létezik; s végre az is áll, hogy van oly vélemény, mely szerint a statistika nem tudomány, hanem csak mesterség, — sőt még ennél is kevesebb, csak egyszerű vizsgálódási módszer.

Nem tartozik rám, Uraim, hogy Önök előtt e különböző véleményeket fejtegessem és saját véleményemet adjam elő mint a kérdés megoldását; de legyen szabad figyelmöket némely kétségtelen tényre forditanom. A népesség állapotára és mozgalmára vonatkozó észleletek, a születések, halálozások s a közepes élettartam törvényei, tekintve azon befolyás szempontjából, melyet rájuk az állami és társadalmi élet különböző viszonyai gyakorolnak; a nemzetgazdasági jóllét hullámozása ugyanazon feltételek és viszonyok szempontjából tekintve; az emberi társadalom kebelében nyilatkozó különböző erkölcsi jelenségek tanulmánya; — mindezen és sok más kérdések nem alkotják-e körét oly külön vizsgálódás és tanulmányoknak, melyek teljesen függetlenek az élettani, nemzetgazdasági, lélektani és történelmi tudósok buvárlataitól?

Ha a statistika eddigelé még nem fedezett fel valamely egyetemes nagy törvényt, mint pl. a csillagászat vagy természettan, az neki nem szolgálhat szemre-

hányásul; sok más tudomány is megérdemlené e szemrehányást. Kutatásai még nagyon újak, nyomozásának eszközei, melyekkel rendelkezik, még nem oly tökéletesek, mint kívánatos; végre tanulmányának mezeje még nagyon korlátolt, a megnépesített világnak még csak jelentéktelen részére terjed ki. Egykor talán a statistika az állami és társadalmi élet új jelenségeire fogja kutatásait kiterjeszteni, mely jelenségek még most a tudományos vizsgálódás körén kívül esnek; talán — s ezt alig lehet kétségbe vonni, — a statistika fel fog eleveníttetni a tudásnak más köreiből való tények és törvények áramlata által, s ez által oly tudományyá fog átalakulni, melynek határait és jelentőségét most még sejteni sem lehet. Akárhogy legyen a dolog, a jövő fogja azt eldönteni; de a jelent illetőleg a statistika előtt még terjedelmes mező nyílik, melyet fel kell törnie.

Jóllehet a statistikától nem tagadhatjuk meg az oly tudomány értékét, mely hivatva van a társadalmi élet törvényeit megállapítani, mégis lehetetlen el nem ismernünk, hogy e szó statistika a közigazgatási művelet bizonyos ágának fogalmát is foglalja magában: s ebben rejlik a fogalomzavarnak oka, mely a statistikáról mint tudományról és mesterségről van elterjedve. A művelet; azaz a statistika által gyűjtött adatok rendszeres egybeállítás, nagy jelentőséggel bír, s azon módtól, mely szerint e művelet eszközöltetik függ az eredményeknek is nagy része melyekre a tudomány eljuthat. Minél tökéletesebbek lesznek az eljárások és munkálatok, melyekkel a statistika él, — a folytonos és időszakos feljegyzések, stb. annál biztosabb és határozottabb lesz a tudomány előmenetele. A mi a statistika értékét mint módszert illeti, meg kell különböztetni a statistikára nézve legalkalmasabb vizsgálódási módszert, vagyis a számbavételt, (dénombrement); a matematikai deductiókat, más tudományok is sikerrel alkalmazzák. De ebből nem szabad azt következtetni, hogy az azon tudományok által nyomozott jelenségek a statistika körébe vonandók, valamint lehetetlen el nem ismerni, hogy a statistika független tudomány.

De legyen bár a statistika tudomány, mesterség vagy módszer, annyi bizonyos, hogy a statistika létezik, még pedig az emberiség javára létezik. Mi az ő célja? Mire törekszenek azoknak fáradozásai, kik igyekezetüket annak szentelik? Kutatni azon törvényeket és intézményeket, s azon természeti és nemzetgazdasági feltételeket melyek uralkodása alatt az embernek jóléte legteljesebb, s keresni a bajnak forrását mely az emberi nemet előhaladásában visszatartja. A régi bölcs által az embernek adott tanács és oktatás: »Ismerd tenmagadat,« mostanában az egész társadalomnak szól. Sőt minthogy az ember teljes kifejlődést csak a nemes társadalomban lelheti meg, azért a statistika az állami és társadalmi élet minden közegének ajánlkozik segédül. Erről, uraim, nemcsak elméletileg vagyok meggyőződve, hanem személyes és egészen gyakorlati tapasztalásból, melyet mint a birodalmi tanács elnöke szereztem magamnak. Tengerész létemre a statistika tanulságait a világítótoronyokkal hasonlítom össze. Mikép kerülhetné ki a kormányos a sekélyeket, a szirteket, a hajótörést, ha a világító tornyok nem árasztanának mentő világosságot a partról? Igaz, a tudomány ezen világítótoronyai sokáig csak kétes és ingatag fényt szolgáltatnak az emberiségnek. Azonban, valamint mindenütt, ugy itt is bizonyos előhaladás mutatkozik; mostanában minden kormányok elismerték a statistika értékét, s többé nem vonakodnak megadni az eszközöket, melyek a statistikai intézmények javítására szükségesek s nem vonakodnak kiterjeszteni azon tudomány kutatásainak határait is. A kongressus intézménye a kor-

mányokat arra birta, hogy e tudományra különös figyelmet fordítsanak; a kongressus munkálatai, midőn a statisztikai kutatások egyenlősítését czélozzák s e czéljokat már több tekintetben elérték, mindig kiváló lendületet adtak a statisztikai kutatásoknak és munkálatoknak azon országokban, melyek szerencsések voltak a kongressust kebelökbe fogadhatni. Az orosz kormány figyelemmel és érdekléssel követte a kongressus munkálatait, kivált harmadik, Bécsben tartott ülésétől kezdve, s élénk örömmel vette a tudósítást, hogy a Hágában tartott ülés a jövő kongressus helyéül Szt-Pétervárt tűzte ki. Az orosz kormány, elismervén a tiszteletet, melyben részesül, midőn szerencséje van a statisztikai tudomány és gyakorlat annyi jeles képviselőjét a világ minden polgárisult országából fogadni, a mostani ülést zálogául tekinti annak, hogy a statisztikai tudomány országunkban jövőre elő fog haladni. Az élőszebéli eszmecsere s a tapasztalás nyújtotta észrevételek közlése, a kapcsolatok, melyek a külföldi és az orosz statisztikai intézmények között bizonyosan támadni fognak, az erkölcsi kötelesség, hogy a kongressus végzései foganatosítottassanak, — mindezek bizonyosan javára szolgálnak a statisztika ügyének s előmozdítandják fejlődését országunkban.

Engedjék meg tehát uraim, kifejeznem azon reményemet, hogy a statisztika előmenetele Oroszországban egyszersmind a statisztikai tudomány előmenetele lesz általában. Oroszország földrajzi fekvése, területének nagy kiterjedése két világrészben, népességének száma a statisztikai vizsgálódásoknak különös nagy érdeket kölcsönöznek hazánkban. Oroszország állami és társadalmi életének viszonyai Európa más államainak viszonyaival összehasonlítva, nem egy eltérést mutatnak: ez eltérések pedig részint Oroszország földrajzi körülményeitől, részint állami életének rövid tartamától, részint végre a nemzeti jellem sajátosságaitól függnek.

Egyfelől a statisztika által tanulmányozott jelenségek egy európai országban sem mutatnak oly bonyolódott látványt mint Oroszországban. A birodalom nagy részét egy és ugyanazon népfaj, ugyanazon vallásfelekezet népesíti; nagy területeket, melyekben a városok majdnem egészen hiányoznak, falusi népesség foglal el, melynek erkölcsi, szokásai és foglalkozásai egyenlők; ugyanazon ipar, ugyanazon foglalkozású vidékek a szélesség és hosszúság több fokain át terjednek. Ugyanazon megkülönböztető jellemvonások ismerhetők fel nagy területeken át az éjszakai erdőségektől a déli pusztáig. Világos, hogy az ily körülmények s ily nagy mérvben nyert statisztikai adatok könnyen elemezhetők, s hogy könnyű felfedezni az állandó és változó okokat melyek a tanulmányozott tényekkel határozólag hatnak.

Másfelől az állami és társadalmi élet jelenségei Oroszországban nem nélkülözik a változatosságot, mely gyakran igen nagy jelentőségű. Határai között foglalván mindenféle éghajlatot s mindenféle talajnemeket, síkságot és hegyégeket, fátlan pusztákat s rengeteg erdőt, származásra és vallásra, anyagi és szellemi fejlődésre valamint miveltségre nézve egymástól különböző népségek sokaságát, — Oroszország oly vizsgálódási mezőt szolgáltat, mely mind a néprajzi, mind a nemzetgazdasági viszonyokkal foglalkozó statisztikusra nézve egyaránt érdekes. Az előbbi nagy érdekléssel fogja tanulmányozni a befolyást, melyet a népfajok physikai viszonyai a népesség mozgalmára és szaporodására, s melyet az értelmi fejlődés különböző fokai az ember erkölcsi természetének nyilatkozására gyakorolnak. Hasonló nagy érdekléssel fogja a nemzetgazdasági statisztikus tanulmányozni a népességnek különböző viszonyait a területhez, midőn vannak vidékek, melyek oly sűrűn népesítvők mint Közép-Európa bizonyos részei, s

másfelől oly vidékek is léteznek, melyek népessége a leggyébrebb, s ugyancsak nagy érdekekkel fogja tanulmányozni az emberi foglalkozások különböző neveit, a délkeleti vidékek nomádjainak baromtenyésztésétől, a szélső éjszaki részek lakóinak madarászatától és vadászatától kezdve az értelmi és műtani munkásság legnagyobb nyilvánulásáig.

Az Oroszország egész kiterjedésében s 80 millió lakosból álló népesség körében szabályszerűen, rendszeresen és egyenlően gyűjtött statisztikai adatok a tudománynak gazdag és becses anyagot nyújtanak s arra fognak szolgálni, hogy a statistika következtetései tágitassanak s nem egy vitás és kétes kérdés felvilágosítsák.

E nézetektől vezéreltetve s erősen levén meggyőződve, hogy munkálataik hazám tudományának hasznára fognak szolgálni, szerencsém van, Uraim, Önöket Felső Testvérem kormányának nevében üdvözölni, s ezennel a kongresszus ülését megnyitott-nak jelentem ki.

E beszéd után megalakult a közgyűlés, az említett elnökség mellé al-elnökökül S é m e n o w n kívül a nagyobb országok egy-egy hivatalos képviselőjét választván, kik között Magyarország részéről K e l e t i Károlynak jutott ezen szerencse. Az ülés befejezte után egy mellékteremben a külföldi képviselők mutattattak be személyesen a nagyhercegnek, ki őket nyájas szavakkal fogadá és üdvözlé. A külföldi képviselők ez illető országok betürendje szerint állottak csoportokba és mutattattak be. Magyarország mindenütt külön államul szerepelt, összes tagjai, köztük a társországokéi is (Horvát-Slavonország) K e l e t i által mutattatván be a nagyhercegnek.

A hivatalos bemutatás után a kongresszus tagjai a belügyministerium palotájába mentek, s ott azonnal az egyes osztályok alakultak meg.

Az osztályok működése.

Az előleges program értelmében öt osztályra szakadt a kongresszus.

Az I. osztály programja ez volt: 1. A népszámlálásra vonatkozó néhány kérdés; 2. a foglalkozások elnevezései a népszámlálási kimutatásokban; 3. az ember physikai fejlődésére vonatkozó adatok feljegyzése; 4. a cholera statistikája; 5. a syphilis statistikája; 6. a statistikában alkalmazandó földrajzi módszer.

A program e tárgyakra nézve többnyire kimerítő és alapos tanulmányokat foglal magában, melyeket S é m e n o w és M a k c h é w, M a i k o w, W r e d e n, S é m e n o w és A r c h a n g e l s z k y, P e l i k a n és S p e r e k s végre S é m e n o w készítettek vala.

Az osztály maga leginkább csak az első tárggyal foglalkozott, a második tárgyat a III-dik osztályhoz utasította, a többi tárgyak megvitatását pedig albizottságokra bízta.

A népszámlálások ügye már több kongressuson tárgyalatott, mégis az eddigelé hozott ebbeli határozatok még sok tekintetben voltak hézagosak és hiányosak. Mindezen hiányok és hézagok most a legujabb népszámlálások alatt szerzett tapasztalatok beható tárgyalása által kiigazítottak és kipótolattak. A tanácskozások alapján az osztályban s azután a közgyűlés által is elfogadott megállapodások im ezek:

A népszámlálások nemzetközi programja következőleg módosított és egészített ki:

1. Hogy a félreértések és kettős számbavételek kikerültessenek, meg kell különböztetni:

- a) a tényleges vagyis jelenlevő népességet;
- b) a letelepedett vagyis a rendszeren ott lakó népességet;
- c) a törvényszerű vagyis illetékes (jogos) népességet.

A tényleges (ortsanwesende Bevölkerung, population de fait) népesség alatt a számlálás helyén és idején jelenlevő egyének összesége értendő. A letelepedett, rendszeren ott lakó (Wohnbevölkerung, population de séjour habituel) népesség alatt minden egyénet kell érteni, kik, akár jelen vannak a számlálás idején, akár nincsenek, rendszerint a számlálás helyén laknak; vagyis: a tényleges népességet, hozzászámítva az ideiglenesen távollevőket, de levonva belőle azon személyeket, kik a számlálás idején ideiglenesen jelen voltak.

Az illetékes, jogi népesség (Wohnsitz- oder heimatsberechtigzte Bevölkerung, population de droit ou légale) azt a népességet kell érteni, melynek illetékes és törvényszerű lakása a számlálás helyén van, vagyis mely a népességi lajstromba be van írva, ha t. i. ily törvényes lajstromok vagyis lakossági könyvek léteznek.

2. Az általános népszámlálások névszerinti beírással történjenek s az egész tényleges népességre terjesztendők ki.

3. A letelepedett és illetékes népesség nemzetközi szempontból melőzendő, mivel jelenleg még nem lehet általános s minden országban egyaránt alkalmazható szabályokat alkotni, s mivel erre nézve az egyes országok törvényhozásai eltérnek s egyazon országban is különböző időben más-más intézkedések történnek.

4. A népszámlálások minden évtizedben egyszer hajtanodók végre, még pedig az évezred 0-sal végződő éveiben (tehát 1880, 1890, 1900 stb.

években). A különböző országok kormányai azonban időközben is tétethetnek népszámlálást.

5. A mennyiben lehetséges, minden népszámlálás egy napon hajtandó végre, legalább egyazon meghatározott napra és órára vonatkoztatandók.

6. A népszámlálás szervezése és ellenőrzése minden állam önálló intézkedésére bízatik s az ország sajátságai szerint állapítandó meg, mindazáltal igen kívánatos, hogy a népszámlálás végrehajtása és ellenőrzése külön ügynökökre bizassék, s hogy a számlálásban maga a nép is közreműködjék.

7. A tényleges népesség, mely a számlálás tárgya, egyéni számlálólapokba vétessék fel, ha a nép műveltsége s az ország saját viszonyai megengedik; különben pedig a háztartási íveket kell alkalmazni. Mikor a számlálás egyéni számlálólapok által történik, ezekhez lajstromok mellékelendők, melyek a háztartási íveket helyettesítik, s melyekben minden személyre nézve az egyes személyek rokonsága vagyis viszonya a család és háztartás fejéhez kitüntetendő.

Az egyéni számlálólapokban az egyenes kérdések, vagyis a számlálendő személyhez közvetlenül intézett kérdések módja minden más módnak fölé helyezendő.

8. A népszámlálás által nyerendő adatok vagy lényegesek s minden államra nézve kötelezők, vagy az egyes államok szabad tetszésére hagyhatók (facultatif)

A lényeges adatok ezek:

- a) a név és előnév;
- b) a nem;
- c) a kor;
- d) a család vagy háztartás fejéhez való viszony;
- e) a polgári állapot (házas, nőtlen);
- f) a foglalkozás vagyis hivatal;
- g) a vallás;
- h) a nyelv, melyen az egyén beszél;
- i) az olvasás és írás tudása;
- j) a származás, a születés helye és nemzetiség;
- k) a rendes lakás s a számlálás helyén való tartózkodás minősége;
- l) a siketség, a siketnémaság, a hülyeség és bárgyúság (idiotisme et crétinisme) s az elmebetegség.

Minden egyéb adat, mely az egyes országokra nézve érdeklél birhat, tetszés szerint szerezhető be.

9. Mindenütt hol a nép műveltsége megengedi, különösen a nagy

városokban, a kor a születés éve és hónapja által mondandó be. Mikor a kor években fejeztetik ki, az a kitöltött évekre vonatkozzék; az egy éven alúli gyermekekre nézve a kor a kitöltött hónapok által fejezendő ki.

10. A család vagy háztartás fejéhez való viszony a rokonság foka által fejezendő ki, vagy az által, hogy kitétéssék az alkalmazás, (nevelő, tanító, szolgál, iras, munkás, növendék stb., házbérlő, vendég stb.)

11. A polgári állapot rovata csak a törvényes házasságokra vagy a törvényes elváltásokra vonatkozik.

12. Foglalkozás alatt azt a keresetet, állapotot vagy mesterséget kell érteni, melyből az illető legfőbb jövedelmét huzza, vagy melynek cselekvésének legnagyobb részét szenteli. A mely személyek többféle foglalkozásúak, kötelesek az egyes foglalkozásaikat megnevezni s kijelölni azt, melyet főfoglalkozásuknak tartanak.

A foglalkozásnál a társadalmi állapot is kiteendő, t. i. az, vajjon az illető mester, vagy főnök, segéd vagy munkás-e.

Végre midőn a számlálás egyéni lapok által történik, ezekben oly személyekre nézve, kik némely család kebelében határozott és különkereset nélkül élnek, meg kell említeni a családatya foglalkozását.

13. A vallás rovata azt a vallást mutatja ki, melyben az illető született, vagy melyet utóbb bevett s tetteleg vall, vagyis általán véve azt az egyházat, melyhez az illető tartozik.

14. A mi az olvasás és irás tudását illeti, egyszerűen csak az jelentendő, vajjon az illető tud-e olvasni írni s tökéletesen-e vagy tökéletlenül.

15. A születési helynek bejelentése csak azon személyekre vonatkozik, kik nem ott születtek, hol a számlálás idején tartózkodnak; itt tehát számbaveendő, hogy micsoda országban, tartományban, és ha lehet az is, hogy micsoda községben született az illető; az idegenekre nézve is kimutató, hogy micsoda államból valók.

16. A rendes lakásra, az állandó és ideiglenes tartózkodásra stb. vonatkozó szabályoknak megállapítása az egyes államok intézkedésére bízatik.

A cholera és a syphilis statistikájára vonatkozó javaslatok igen részletes adatok gyűjtését kívánják, mely alig lesz mindenütt kivihető. Azért a közgyűlés azt az indítványt fogadta el:

1. Hogy a cholera és syphilisra vonatkozó adatok gyűjtésével és feljegyzésével foglalkozó orvosok és statisztikusok, a mennyire lehet az ajánlott javaslatot alkalmazzák, s hogy főleg az orosz orvosok kísértsék meg annak alkalmazását s a legközelebbi kongresszus elé terjeszsenek egy jelentést arról, hogy mennyiben lehet gyakorlatilag a javaslat kívánságait teljesíteni.

2. Hogy a jövő kongressuson a különböző országokból számosabb orvosok gyűljenek össze, miszerint az orvosi statistika számára külön osztályt képezhessenek.

Az ember *physikai* fejlődésére vonatkozó statisztikai adatok felvétele és gyűjtése is azon mértékben, mint a javaslat kívánja, alig lesz kivihető, mindazáltal a közgyűlés észrevétel nélkül fogadta el azt.

A földrajzi (grafikai) módszer s különösen a földképek és diagrammok alkalmazására vonatkozó végzések csak némely általánosságokat foglalnak magokban s a tárgyat még korántsem meritik ki, azért az ügy részletes tanulmányozása a legközelebbi kongressusnak tartatott fen.

A II. osztály a népmozgalmi adatok feljegyzésével vagyis az anyakönyvekkel, továbbá a népességi törzskönyvekkel s a prostituáltak statisztikájával foglalkozott.

A népesedési mozgalomra vonatkozó adatok feljegyzésére és közzétételére nézve az osztálynak a közgyűlés által elfogadott javaslatai a következők:

A) Az adatok feljegyzésének módjaira nézve.

1. A kormányok megkerestetnek, hogy mindenütt, a hol az még be nem volna hozva, a népmozgalmi adatok feljegyzésére valláskülönbség nélkül polgári közegeket rendeljenek.

2. Oly országokban, hol eme feljegyzés a papság által történik, ez köteles legyen a lajstromokat a kongressus által elfogadott általános szabályok és módozatok szerint vezetni.

3. A feljegyzési területeknek okvetlenül a közigazgatási területekkel kell összevágniok.

B) A feljegyzendő adatokra nézve.

1. A többes születésekre nézve czélszerű a már több országban divó eljárást követni, mely szerint a gyermekek neme és száma tétetik ki, továbbá megkülönböztetnek az élve és halva született gyermekek, és kitétik, vajjon törvényes vagy törvénytelenek-e a gyermekek, s végre még az anyának kora is megjelölendő.

2. Kivánatos, hogy a születések lajstromaiban kiműtattassék, hány év óta van férjnél az anya, s hány gyermeket szült azóta, beleértve a halva születetteket is, s megkülönböztetve a többes születéseket; hasonlóképen kivánatos, hogy vegyes népességű országokban az anya nemzetisége is feljegyeztessék.

3. Szükséges, hogy a halottak volt foglalkozása jelöltessék meg azon egyenlő osztályozás szerint, mely a népszámlalásra nézve állapított meg

4. A brüsseli gyűlés által hozott határozat ismételtetik, mely szerint mind a hallottakra nézve, mind pedig a népszámlálás alkalmával az életkor részletesen jegyeztessék be, nevezetesen a befejezett második évig az életkor hónapról hónapra, a harmadik életkortól kezdve pedig a betöltött évek és hónapok száma tétessék ki, hogy ekkép a halottakat az életkorra nézve biztosan lehessen osztályozni; továbbá kívánatos, hogy az életkor helyett a születés ideje (éve és hónapja) tétessék ki, s hogy a betöltött 5-dik évig a törvényes és törvénytelen gyermekek megkülönböztessenek.

5. Szükséges, hogy a lajstromokban a házások rokonsági foka is kimutattassék, ha t. i. atyafiság vagy rokonság volt a házasulók között. A házasságok kimutatásaiban 4 rovat legyen a rokon házasulókra nézve: sógor és sógorné, nagybátya és unokahuga, nagynéne és unokaöcs, unakatestvérek rovatai.

6. Végre kívánatos, hogy a vallásra és nemzetiségre nézve, vegyes házaságokra nézve is külön rovatok nyittassanak.

C) Az adatok hivatalos közzétételére nézve.

1. A népmozgalmi adatok tekintetében a kimutatások a 20,000 és több lakosokkal bíró városokra nézve külön állittassanak össze.

2. A népmozgalmi főadatok általában hónapok és évszakok szerint csoportosittassanak.

3. Az eredeti feljegyzésekben foglalt részletek a halottak korára nézve a kimutatásokban mind közlendők.

4. Ugyancsak a halottak foglalkozására nézve is minden részlet közlendő a kimutatásokban.

5. A házasulók korára nézve egyforma osztályok fognak megállapíttatni: még pedig úgy hogy a házasulók a 25 éves életkorig egyes évek, a 25 évtől kezdve a 100 éves életkorig pedig évtödök szerint csoportosittassanak.

Ehhez mintegy függelékül járul a Körösi úr által tett s a közgyűlésen elfogadott indítvány, mely szerint kívánatos, hogy a nagy városokra nézve, melyekben a halottak orvosi látogatása divatban van, a lakásra, az egy házban és lakosztályban lakó emberek számára s a halottak vagyoni állapotára vonatkozó adatok is összeállitassanak, s hogy erre nézve a Pesten követett eljárás fogadtassék el a halottas jelentések rovatai és kérdő pontjaira nézve.

A II-dik osztály második tárgyát a népesség egyetemes és állandó lajstromai tették. Az illető jelentést Hunfalvy készítette. A közgyűlés által elfogadott végzések ezek:

1. A kongressus ajánlja a kormányoknak, hogy egyetemes népességi lajstromokat készíttessenek a most sok helyütt divatozó különös lajstromok

helyett, melyek a közigazgatás különböző ágainak szükségletei szerint külön is eltérő módon szerkesztetnek.

2. A népességi lajstromok vezetése oly országokban, melyek egyforma és jól körülírt községi szervezettel bírnak, a községi hatóságokra bízandó. Oly országokban, hol a városok az ország többi területétől elválasztott községeket képeznek, a lajstromok vezetése vagy a városi hatóságokra, vagy a rendőrségre bízható. Minden esetben kívánatos, hogy a lajstromok berendezése és vezetése egyforma szabályok szerint történjék, s hogy a beirási területek határjai a közigazgatási s az anyakönyvi feljegyzések számára megállapított területekkel összevágjanak.

3. A népességi lajstromokban minden háztartásnak külön lapja van. A külön s önállóan élő személyek, akár férfiak akár nők, külön háztartásoknak tekintendők. A munkások és családok a háztartás tagjai gyanánt irathatók be; de ott hol a munkások és családok gyakran változtatják helyeiket, s különösen a nagy városokban, célszerűbb, hogy azon mozgó népesség számára külön lajstromok vezettessenek, s hogy azokban minden egyénnek külön lapja legyen.

4. A népességi lajstromnak minden adatot kell magában foglalnia, melyeket a népszámlálás szolgáltat, s azonkívül külön rovatoknak kell lenniök melyekben a későbbi változásokat és helycseréléseket lehessen beírni. Az eredeti beírásra nézve tehát a következő rovatok szükségesek: 1. név és előnév; 2. nem; 3. a születéshelye és ideje; 4. kor; 5. polgári állapot; 6. testi fogyatkozások; 7. vallás; 8. rang és foglalkozás.

Az eredeti beírás után beálló változások ugyanazon rovatokba írhatók be, de a lajstromok alapján készitendő statisztikai kimutatások megkönnyebbitése végett célszerű az ily változások beírására külön rovatokat nyitni. Továbbá két külön rovat kell a halálozásokra és ezek okaira nézve. A helycserélésekre nézve a következő rovatok szükségesek: 1. a beírás czime (lakhely, rendes tartózkodás, ideiglenes tartózkodás); 2. a beiratás s a községbe való jövetel ideje; 3. a rendes tartózkodás helye és háza, 4. a községből való elmenetel ideje s azon helynek feljegyzése, hova az illető menni szándékozik; 5. az ideiglenes távollétre vonatkozó tudósítások.

5. A népességi lajstromokhoz oly külön rovatok csatolandók, melyekbe a közigazgatási célokra szükséges adatok iratnak be, s minden esetre oly rovat kell, melybe a külön célokból vezetett lajstromokra való utalások bejegyezhetők.

6. a lajstromok vezetésének gyakorlati részleteire, s a szükséges ellenőrzés gyakorlására nézve a kongressus a kormányok figyelmét a Bel-

giumban és Hollandiában divatozó eljárásokra hívja fel, s ezeket mint igen egyszerű és mégis fogatos módokat ajánlja.

A prostituált nők számára a kongressus külön lajstromokat ajánl, melyek azonban annyi részleteket kívánnak, hogy alig lesznek kivihetők.

A III. osztály 1. a műipar általános statistikájával, 2. az iparágak osztályozásával, 3. a bányák és kohók statistikájával foglalkozott.

Itt mindenekelőtt megjegyzendő, hogy ezen III-ik osztály két albizottságot küldött ki kebeléből, egyikét az iparok osztályozásá t, másikat a bányászatot és kohászatot illetőleg, melyek határozataikat külön terjesztették be a közgyűlésnek.

Megjegyzendő továbbá, hogy hosszabb vita fejlődött arra nézve, vajjon a tanácskozások alapjául a Weschniakow által dolgozott s az orosz programmban foglalt vagy a dr. Engel által egy németországi nagy iparbizottság enquete eredményeképp kidolgozott: »Die Reform der Gewerbe-Statistik« című munkálata veendő-e? Megállapodás törtévnén végül arra nézve, hogy az orosz munkálat képezze a tanácskozás tárgyát, az eredmény a közgyűlés elé terjesztett kimerítő jelentés volt az ipar általános statistikájáról (Rapport sur la statistique générale de l'industrie), mely előadván a kérdés történelmi vázlatát és az általános nézeteket, valamint a javasolt határozatok bő indokolását, négy részben: 1-ör az ipar tárgyait és ágait; 2-or a különféle iparágak jellegét; 3-or a statisztikai adatok gyűjtésének, feldolgozásának és közlésének módszerét; 4-er az ipar nemzetközi és összehasonlító statistikáját illető határozatokat adta elő. Ez alapon a közgyűlés által következő határozatok hozattak:

1. Az ipar technikai, gazdasági és társadalmi állapotát kitüntető nagyobb enqueteek legalább tiz évenként és valamennyi államra nézve egy időben tartandók.

2. Ezeken kívül évenkénti iparos fölvételek volnának eszközöndők. A mely államok ilyeket már eszközölnék, fölkérendők, hogy folytassák. Ez évi fölvételekben nem kellene egyébnek foglaltatni, mint az ipartelepek és üzletek számára és nemére, a tulajdonos nevére, az elfoglalt munkások számára vonatkozó kérdéseknek, kitüntettévn egyuttal a munkások neme és a 14 éven alúli és felüli gyermekek száma.

3. A tizéves felvételeknek üzletről üzletre kellene menni s mind azt kitüntetni, mi az *A.* és *B.* alatt mellékelt kérdőpontokban foglaltatik.

4. Az iparos felvételeknek ugyanazon alapon kellene eszközöltetni, mint a népszámlálásnak, azaz mindazon iparosnak juttatandó kérdőlapok (bulletin) által, kik tartózkodási helyükön valamely ipart üznek.

5. E kérdőlapok akár maguk az iparosok, akár a hatóság vagy a számláló bizottság tagjai által, de mindenesetre maguk az iparosok szóbeli bemondásuk alapján töltendők be.

6. Az iparos számlálás műveleteinek helyi ellenőrzése oly megbízható személyekből alkotott bizottságok által eszközölnödő, kik az ipar haladása és jólléte iránt érdeklődnek; ezen személyek akár a helyhatóság akár maguk az iparosok sorából választhatók.

A kérdőlapok feldolgozása (dépouillement) helyek és területi egységek szerinti rendszeres táblázatokba szedésük az egyes országok statisztikai közgeinek gondjaira volna bízandó, kik, a mennyire lehet, a nemzetközi statisztikai kongresszusok határozataihoz és óhajaihoz volnának kötelesek magukat tartani.

8. A számlálás eredményei rendszerint csak akkor volnának közzéteendők, miután technikai tudományokban jártas egyének előleges vizsgálatán átestek.

9. Az iparágak osztályozását illetőleg az osztály elfogadta az Andreïew tanár által kidolgozott osztályozást, kéri azonban a kongresszus szervező bizottságát, hogy ez osztályozást az 1873-iki bécsi világkiállítás juryja elé terjessze azon czélból, hogy ezen, a legtapasztaltabb iparosokból, technikusokból és tudósokból álló aréopag nyilatkozzék azon osztályozásra nézve, mely valamennyi nemzet által és valamennyi szóban levő használati módra el volna fogadandó.

10. A mozgó erő, gépek és készülékek nomenclaturáját és osztályozását illetőleg az osztály azon nézetben van, hogy el lehetne fogadni azokat, melyek a német bizottság által kidolgoztattak és a melyek dr. Engelnek: Die Reform der Gewerbestatistik című munkájában foglaltatnak.

11. Zárhatározat. Az osztály tudván, hogy az ipar statisztikája a végből vétetett fel a jelen kongresszus programjába, hogy új és hatalmas lendítést nyerjenek az ebbeli munkálatok s hogy a nemzetközi és összehasonlító iparstatistika munkája előmozdittassék, sehogysem kívánja, hogy e munka elhalasztassék a most hozott határozatok szerint készitendő statisztikák megjelenéseig. Sőt ellenben azon nézetben van, hogy a munka megkezdessék vagy folytattassék azon többé-kevésbé tökéletes anyaggal, mely eddigelé létezik és meg van győződve, hogy a munka folytatást tökéletesedni fog csupán azon egy tény által, hogy foly.

Mellőzve az általános iparstatistikai fölvételek végett készített, feljebb A. és B. alatt idézett kérdőív (questionnaire) mintáit, áttérünk a már említett albizottságok munkálkodására, melynek egyike az iparágak osz-

tályozását illetőleg ugyanazon javaslatot tette, mely a III-ik osztály határozatainak 9-ik pontja alatt a közgyűlés által már elfogadott, hogy ugyanis e kérdés iránt a végelhatározás a bécsi világkiállítás alkalmával tartandó enquêtere bizassék.

A bányászat és kohászat különben már előző kongressusokon is bőven tárgyalt s eddigelé is egyik legjobb statistikájával foglalkozott albizottság részéről Skulkovszky volt a jelentéstevő, a közgyűlés által elfogadott határozatok következők:

1. Az albizottság azon meggyőződését fejezi ki, hogy a bányák, kohók és sóbányák statistikájának az általános iparstatistika egyik külön águl való szerveztetése nemcsak nem praejudikal az általános iparstatistika tanulmányozásának, sőt, hogy ily különleges enquêtek volnának óhajtandók az ipar mindazon nagyobb ágai számára, melyek technikai szempontból a többiektől annyira különböznek akár külön törvényeik és adóik, vagy a velök foglalkozó népesség külön társadalmi állapota által. Természetes, hogy ez enquêtek általános terve összhangzó elvekre volna alapítandó.

2. Az albizottság javasolja, hogy a bányászati és kohászati évi és időszakai fölvételek, a sz.-pétervári kongressus szervező bizottsága által készített, programmjának végleges megállapítása bizassék a kongressus állandó bizottságára, mely tekintetbe fogja venni a németországi bányászati főhatóságok által kiközlöztetett művet: *Die Reform der Gewerbestatistik im deutschen Reiche und in den Staaten von Europa und Nord-Amerika* és programmot fog készíteni azon férfiak közreműködése mellett, kik különleg foglalkoznak a hivatalos bányászati statistikával.

3. E program szerkesztését illetőleg az albizottság következő szabályokat javasol alapul venni:

a) Oly ásványok, minők, a tőzeg, a szén, a drágakövek, a chrom-érez stb. legyenek a számbavétel tárgyai azon államok bányászati statistikájában, a hol ez ásványok termelése fontossággal bír.

b) El kell különíteni a bányászati és kohászati statistikától a pénzverésre vonatkozó fölvételeket, mert a pénzverés nem tekinthető voltaképen a bányászati és kohászati tudomány tárgyaul. Ellenben az aranygelétnek olvasztása az olvasztóban igenis a bányászati statistika tárgya.

c) Az arany, platina és horganymosás évi fölvételei aránylag bővebben eszközözendők, mint a bányászati többi fölvételek, tekintve azt, hogy ezen termelés rövid idő alatt roppant változásnak van alávetve.

d) Az időközi felvételek programja a sóföldékre is kiterjesztendő fölvételek által kiegészítendő.

e) Mindazon esetekben, hol a petroleum finomítása közvetlenül a nyers petroleum (naphte) nyereséhez csatlakozik, a finomítás termékei is a bányászati és kohászati statistika programjába felveendők.

f) Az évi kimutatásokban lényeges különbséget kell tenni azon vas között, mely közvetlen termékül a vasközből van nyerve, és a kiolvasztott régi vas között; ugyane megkülönböztetés teendő az ásványból, a külföldről behozott réztömbekből és cementáció utján nyert réz között.

g) Az évi fölvételek programja következőleg kiegészítendő: számon kell venni a bányák által évenként felhasznált lőport, dynamitot, nytroglycerint stb. (Sprengmateriale) és azon fát, mely a belső támaszokra (Zimmerung) lön felhasználva; a kohóknál pedig a kemenczék és mozzatók számát, s ez utóbbiaknál a mozzató erőt.

h) A munkások kora, az egy év alatti munkanapok száma, a bér magassága, az eladási ár és a szállítás bére, a beszerzési ár s a termelés értéke stb. mindmeggannyi tárgyai a fölvételeknek. Ezen fölvételek minden öt vagy legalább minden tiz évben eszközzendők.

i) Az évenként előforduló balesetek okvetlenül ellenőrzendők a bányák felügyelői (inspecteur) vagy a rendőrség által azon államokban a hol külön bányászati felügyelőség nincs.

k) Az egyes országok bányászati és kohászati statistikája feletti jelentések oly adatokkal bővitendők, melyekből a bányatörvények, a bányatermékekre vetett adó s a vámtételek kivehetők.

4. Az albizottság azon óhajt fejezi ki, hogy a hatóságok, melyek a bányászat és kohászat felett évi jelentéseket adnak, vegyék tekintetbe a mennyire lehet az előbbeni kongresszusok által ez ügyben hozott határozatokat és forduljanak mindenekelőtt Nagy-Britannia felé, mely oly kiváló helyet foglal el a fejlett bányaiparral bíró államok között.

5. Az albizottság azon óhajt fejezi ki, hogy a koloniák és némely spanyol-amerikai köztársaság évi jelentései a bányászat és kohászat statistikájáról jövőben rendesebben jelenjenek meg.

A IV. szakosztály programjában három tárgy foglaltatott, mely mindnyája az árúk forgalmára vonatkozik, u. m. a külkereskedés statistikája; a viziúton szállított árúk és a vasutakon szállított árúk forgalma, a mely három tárgynál ismét, egy közös volt mindnyájára nézve t. i. a z árúk nomenclaturája. Ez utóbbira nézve teljes egyetértés jött létre és a hivatalos »Compte-reudu«-hez külön lajstrom csatoltatott, melyben az árúk elnevezése kilencz nyelven, u. m. németül, angolul, dán-és norvégül, spanyolul, francziául, hollandul, olaszul, oroszul és svédül fog-

laltatik, a 10 dik vagyis a magyar nyelven való szerkesztésről jóformán csak magunknak fog kelleni gondoskodni.

A szakosztály által javasolt s a közgyűlésen egyhangulag elfogadott határozatok következők:

1. A statistikának nem lehet a vámhivatali kimutatásokban egyebet keresni azon adatoknál, melyeket a fiskus érdeke kíván, a szükséges további adatokra nézve más segélyforrásokhoz kell folyamodnia. Ez elv alúli kivételt csak azon tárgyak képezhetnek, melyek kiviteli vagy behozatali vám tekintetében szabadok.

2. Azon szempontból indulva, hogy az egyes országok áruforgalmi kimutatásaiban foglalt adatok összehasonlíthatók legyenek, szükséges, hogy a behozott vagy kivitt árúk mennyisége mindenütt súly szerint becsültesék, kivéve következő kilencz tárgyai:

I. élő állatok, lovak, szarvasmarha, juh,	ezekre nézve általában a <i>darab-</i>
kecske, sertés	<i>szám</i> hozatik javaslatba
II. más állatok	melyeknél a <i>becsár</i>
III. építőfa	melynél a <i>köbmérték</i>
IV. mérőszerek	melynél az <i>ürmérték</i>
V. használati tárgyak, kész ruhák, kalap-	} melynél a <i>becsérték</i>
neműek	
VI. óraneműek	
VII. Waggon és kocsik	
VIII. hajók	
IX. művészi tárgyak	alkalmazandó.

3. Minden, súly szerint becsült, tárgyakra nézve a tiszta (netto) súly fogadandó el a kereskedelmi táblázatokban. Ha a kivitt vagy behozott tárgyak a vámlajstromokban nem tiszta súlyuk szerint mutattatnak ki, a statisztikai hivatalok feladata a göngyöletet (tara) a tapasztalat által becsülendő közepes súly szerint leszámítani.

4. Óhajtandó, hogy a vámlajstromok mindazon esetekben, midőn az átvitel vasuton, hajón, vagy más módon, vámhivatali ellenőrzés nélkül történt, mutassák ki azon országot honnan valamely áru szállított, mely egy vagy több országon átvitelképen megy keresztül, hogy rendeltetése helyére jusson.

5. Óhajtandó, hogy a vámkimutatások tüntessék ki a tengeren érkezett árúknál külön azokat, melyek a hajóra azon országban rakattak a honnan az kiindult, s külön azokat, melyek közbeneső más kikötőben jutottak reája, ha e kikötők más országhoz tartoznak.

6. Ohajtandó hogy a 4-dik és 5-dik pontban a behozatalra nézve foglalt intézkedések, hasonlóképen alkalmaztassanak a kiviteli kereskedelem tárgyaira is.

7. Mindazon esetekben a mikor az árúk nem értékek szerint lajstromoztattak, az egyes ország feladata — a neki helyesnek látszó mód szerint — meghatározni a tényleges árt, a középárak rendszere szerint, a behozatali s kiviteli vámok levonásával.

Ohajtandó, hogy azon árúkra nézve, melyek ára a kivitel vagy behozatal helyisége szerint érzékenyen változik, ne alkalmaztassék az egész országra vonatkozó általános középár, hanem mutattassanak ki különböző középárak a legfőbb kereskedelmi központok s a hozzájuk legközelebb fővámhivatalok szerint.

8. A különféle országok statisztikai hivatalai felhivatnak, hogy külön helyi tanulmányok tárgyává tegyék illető országaikban az árlajstromok megállapításának módszerét.

9. A statisztikai kongresszus, miután megállapította és nyolcz nyelvre lefordította 103 cikknek lajstromát, melyet mint első kísérletet és valamennyi statisztikai közleményre nézve mint minimumot ohajt elfogadtatni, elhatározza, hogy ezen lajstrom a különféle országok illetékes hivatalaival közöltessék a végre, hogy azokban végleges vizsgálat alá vétessék.

10. Az alfabetikus módszernem ajánltatik az árúk osztályozására a statisztikai közleményekben.

11. A jövő kongressusnak ajánltatván egy okszerű osztályozásnak tanulmányozása, a jelen kongressus arra szorítkozik, hogy a 9-dik pontban említett árúcikket rendeltetésök céljához képest rokonságuk szerint osztályozza. Ezekből 15 csoportot képezett, melyek külön vétethetnek az általa kezdeményezett vizsgálat alá.

12. Egyenlő mérték és súly elfogadása a különféle országok vámhivatalainál tett bevallásoknál nagyban könnyítené a nemzetközi kereskedést.

Ugyanezen osztály póstai albizottsága is formulázott határozatokat; melyek a közgyűlés által szintén elfogadtattak. Határozatai következők:

1. A póstai viszonyok statisztikai adataira vonatkozó közlemények azon program szerint készülnek, mely az első függelékben foglaltatik, vonatkozván:

- a) az intézményre;
- b) a működésre; és
- c) a pénzügyi eredményekre.

2. Az adatokat meg fogja előzni a pósta-díj szabályzat és azon alapintézkedések közlése, melyek a levelezés és szállítás valamennyi osztályzatát szabályozzák.

3. Minden egyes póstahivatal működése azon általános táblázat szerint kimutatandó, melynek részletezése a 2-ik függelékben foglaltatik.

4. Függetlenül ezen táblázattól külön táblázatok készülnek, hasonló alakban, melyekben kimutatandó:

- a) a nemzetközi póstaforgalom államok szerint osztályozva; és
- b) minden városi póstának miveletei.

5. A mely országokban különböző póstai díj szabályzat létezik bizonyos tárgyak, mint például értékek és csomagok (colli) szállítására nézve, azok külön táblázatokat készítenek ezen tárgyak forgalmáról, osztályozván azokat az érték nemei, a megfutott távolságok vagy a becslés más, az illető ország pósta-szabályzatain alapuló föltételek szerint.

6. A mennyiben a följegyzések módszere megengedi, említett adatok a levelezések és szállitmányok súlyának adataival kiegészítendők.

Ismét mellözve az említett függelékben foglalt s az országos pósta-főigazgatósággal véleményadás, illetőleg netaláni hozzájárulás végett közlendő részleteket, áttérünk az V-ik és utolsó szakosztály tárgyalásaira.

Az **V. osztály** a hivatalos statistikának egyik legfontosabb, egyúttal az államok erkölcsi életére nézve nagyhorderejű kérdést, a bűnügyi statistika szervezetét tárgyalta.

S itt csakugyan szervezetről kell szólni, mely az orosz előkészítő bizottság programjában foglalt, Rajevsky és Outine urak által készült nagybecsű munkájában javasoltatván, a jelentést készítő Yvernès által teljes mértékben méltányoltatott. Az eddigi kongressusok is foglalkoztak ugyan már a bűnügyi statistikával, de határozataikban csakis a közlések egyformásítására törekedtek, a dolog alapjára és lényegére, vagyis az adatok gyűjtésére nem terjeszkedtek. A jelen kongressus ezen szakosztálya erre is kiterjedt és a helyes adatgyűjtést az Oroszországban egy év óta már gyakorlatban levő oly egyéni kérdőlapokra (bulletin) alapítja, melyek a bűnügy összes tárgyalásainál kitöltetvén, az egész tényállást a vád emelésétől s a kereset megindításától fogva az ítélet ki mondásaig s a bűnper befejezéseig magában foglalják.

Az osztály erre vonatkozó s a közgyűlés által elfogadott határozati javaslatai következők:

1. Mellőzhetetlen, hogy a bűnügyi statistika adatainak szabályos és azonos gyűjtése mindenütt behozassék.

2. Az adatgyűjtés legjobb módszere a névszerinti.

3. Ezen módszer alkalmazása mellett készítendőek: *a.* külön kérdőlapok minden egyes eset, — *b.* külön lapok minden egyes vádlott számára. Az esetek (tárgyak) lapjai a bűnvádi kereset valamennyi mozzanatát, a vádlottak lapjai a vádlott személy minden jellemző tulajdonságait tüntetik ki.

4. A tárgyi lapok minden bűn és vétség esetében, a vádlottak lapjai csak a fontosabb bűnök vagy vétségek eseteiben készülnek.

5. Mintául G. M a y r kidolgozása szerint következők ajánlatnak:

I. Bűnesetek kérdőlapja törvényszékek számára.

II. Jelentés a bűnvádi vizsgálat eredményéről.

III. Bűnesetek kérdőlapja egyes bírák számára.

IV. A vádlottak névszerinti kérdőlapja.

Az említett minták részletei netaláni elfogadás végett az igazságügyi ministeriummal fogván közölni, itt mellőzhetők; de megemlítendő ugyan ez osztály további tanácskozásának tárgya, mely a törvényszéki lajstromokat (casiers judiciaires) illeti, melyek a bűnös visszaesések, vagyis az ismételve bűnösök nyilvántartása végett volnának vezetendőek, sőt Francia- és Oroszországban tényleg már is vezetettek.

Az e tárgy fölötti jelentéstétellel megbizott Y v e r n è s mindkét rendszert ismertetvén, formulázta az óhajokat is, melyeket a közgyűlés magáévá tett, s a melyek következőkben foglaltatnak:

A kongressus abbeli óhaját fejezi ki:

1. hogy minden országban törvényszéki lajstromok (casiers judiciaires) vagyis nyomtatott időszaki lajstromok rendszere létesíttessék a visszaesések kipuhatólása és constatálása végett;

2. hogy a hivatalos statistikák a visszaesésekről körülményes jelentéseket közöljenek;

3. hogy e közlemények oly módon szerkesztessenek, hogy a visszaesés a fenytő bírósághoz való viszonyában legyen tanulmányozható;

4. hogy a visszaesés és fenytőügy kérdésének részletei a legközelebbi kongressusnak tartassanak fenn.

Ugyancsak az V-dik szakosztályban folyt végül a tanácskozás a súlyos bűnesetek összehasonlító nomenclaturája fölött és hoztattak erre vonatkozó határozatok is. Miután azonban nagyobb részök csakis az ezen kongressust előkészítő bizottsághoz beküldött munkálatokon alapszik, és egyelőre a létező büntető codexek illető definitióinak összehasonlítására szoritkozott; — Magyarországon pedig ily codex nem létezik s ez már a kongressus elé terjesztett magyar »compte rendu«-ben is kimondott: hazánk részéről e tanácskozásban senki sem vett részt. Remélve,

hogy e tartózkodás helyes volt, mert a történt megállapodások is még mind ideiglenesek s inkább tanulmányok mint határozatok színét viselik, azért itt részleteik előadására sem terjeszkedünk.

A kongressus határozatainak ily részletes közlése után fenmaradt még bemutatnunk a közgyűlés utolsó napjának azon tárgyalásait, melyek az osztályoknak feljebb ismertetett határozatainak elfogadásán kívül részint külön javaslatokkal foglalkoztak részint pedig az eddigi szokások szerint az utolsó ünnepélyes közülésre fentartott tárgyakat elintézték s a kongressus jövődöbeli székhelyének megállapítására vonatkoznak.

E tárgyak közé tartozik a *Quetelet* által tett s már korábban említett *commodore Maury*-féle javaslat a létesítendő meteorologiai hálózatra nézve, melyet a közgyűlés el is fogadott.

Itt sorolandó fel továbbá a kongressusoknak azon kegyeletes szokása, mely szerint az idöközben meghalt statisztikusokról vagy a korábbi kongressusoknak kiválóbb, de ezúttal távollévő tagjairól szoktak megemlékezni. Ez alkalommal *Farr* (Anglia) áldoz *Schwiegam*, a közgazdaság és statisztika volt tanára emlékének *Christiani*ából, ki eddigelé valamennyi kongressuson képviselte hazáját. — Ezenkívül ugyan e szónok megemlékszik két távollévő kitünőségről *Dávid* (Dánia) és *Legoyt* (Franciaország) urakról, kik mindketten sokat közreműködtek a statisztikai tudomány fejlesztésében.

Baumhauer (Németalföld) emelkedett szavakban említi *Moreau de Jonnés* jeles statisztikust, ki az imént húnyn el 95 éves korában s a ki legelső foglalkozott Franciaországban rendszeres statisztikai munkákkal.

Végül *Meitzen* (Német birodalom) *Viebahn* emlékezetére hívja fel a kongressus figyelmét, mint a mely férfi első készíté a német vámegylet (*Zollverein*) statisztikáját s eddigelé mindig részt vett volt a kongressusokban.

És ezzel rákerült a sor a napirend egyik legkiválóbb tárgyára t. i. azon város megjelölésére, melyen a legközelebbi kongressus volna megtartandó.

Ez ügyben külön megbizatással birván Magyarország képviselői, legelső kért szót *Keleti Károly*, következő szavakkal fordulván a közgyűléshez:

»Uraim! Azon kérdésre vonatkozólag, mely a jövődöbeli kongressus székhelyének kitzzését illeti, van szerencsém jelenteni, hogy Ausztria császára és Magyarország apostoli királya, I. Ferencz József ő felsége f. é. július hó 11-én kelt legmagasabb

elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy Magyarország képviselői a jelen kongressuson, mint a legközelebb nemzetközi statisztikai kongressus székhelyét Budapestet, Magyarország fővárosát hozzák javaslatba s ez értelemben tegyék meg meghívásukat.

»Miatán pedig nekem jutott a szerencse kormányom nevében terjeszteni e javaslatot a mélyen tisztelt kongressus elé, engedjék meg uraim, kijelentenem, hogy fiatal hivatalos statisztikánk minden lehető el fog követni, hogy becsülettel álljon meg egy nemzetközi kongressus areopagja előtt, gyors fejlődésnek induló fővárosunk pedig, támogatva a magyar vendégszeretet által, szintén meg fog kísérteni mindent, hogy a mennyire lehet kellemessé tegye Önöknek mindnyájoknak, uraim, köztünk való időzésüket,

»Nem tartózkodom továbbá előre is kijelenteni, mikép kormányom is a maga részéről hozzá fog járulni, hogy azoknak, uraim, kik Önök közül megjelenésökkel bennünket szerencsétlenni fognak, az utazást és a városunkban való tartózkodást illetőleg mind azon előnyt és könnyebbséget megszerezze, melyben az orosz császári kormány nagylelkűségéből itt részesültünk.

»De, uraim, kifejezve Önök előtt ebbeli óhajainkat és megtéve az ígéreteket, nem szeretnék félreértetni. Magyarország se nem tud se nem akar soha is versenyezni Oroszországgal nagylelkűségben, fényben, dúsgazdagságban. Oly fogadtatással minőben itt részesültünk, mi meg nem kínálhatjuk Önöket; de nem engedjük magunkat tulszárnyaltatni Oroszország által hazánk vendégszeretetében, népünk szívelyességében és mindnyájunk tiszteletében a tudomány iránt, mely Önök által, Uraim, ily kiválóan van képviselve.

»Ha pedig ezen meghívást így el méltóztatnak fogadni, akkor engedjék meg, uraim, befejezésül azt mondanom: viszontlátásra a legközelebb nemzetközi statisztikai kongressuson Budapesten!»

Ezen, általános helylesléssel és tetszéssel fogadott meghívás után Young az éjszak-amerikai Egyesült-Államokba hívta meg a legközelebbi kongressust, még pedig 1876-ra, az amerikai függetlenségi győzelem százados évfordulójára, miben Derby és Gorham urak (mindhárman angolul szólva) támogatták.

E meghívás ellenében Hunfalvy János szólalt fel, meleg szavakban emelvén ki Magyarország szerepét a civilizáció küzdelmeiben, mit ujabban azzal is tanusított, hogy, alig nyervén vissza függetlenségét és szabad rendelkezési jogát, azonnal sorakozott a többi mivelte államok közé és vesz részt küzdelmeikben s foglal helyet a tudománynak nemzetközi kongressusokon való előmozdításában.

Az amerikaiak meghívása egyébiránt leghatalmasabb ellenzőre talált magában Quetelet-ben, a kongressusnak legtiszteltebb tagjában, ki koránsem látja befejezettnek a kongressusok működését Európában és korainak tartja átvinni ez intézményt új világrészbe, mely egészen más természetű adatok alapján működteteti a statisztikát, mint a continens. Ugyan e nézeteket Block (Páris) is támogatja, ki azon akadályokra figyelmeztet, melyek az amerikaiak által tervezett politikai ünnepélyességek középett a komoly munkát lehetlenné tennék,

Ez alkalommal azonban más oldalról is támadt versenytársa Amerikának, de Magyarországnak is és ez Svajcz részéről történt, melynek képviselői Wirth és Bodenheimer, noha illető kormányaiknak közvetlen meghatalmazására époly kevéssé hivatkozhattak, mint az amerikaiak, egyik német, másik francia nyelven kijelenték, hogy szívesen látják a legközelebbi kongressust Svajczban, hol szívélyes vendégszeretetről biztosíthatják.

Ezek ellenében s Engel azon figyelmeztetésére, miszerint nem szokása a kongresszusoknak, hogy maguk határozzák el a legközelebbinek székhelyét, hanem ezt a szervező bizottságra ruházzák, Keleti kijelenti, hogy megnyugszik ugyan a szervező, illetőleg, az új határozatok szerint az állandó bizottság hozandó határozatában, hanem kijelenti, hogy ha nem akar Magyarország versenyezni Oroszországgal, ez nem áll a többi országok irányában is s így fentartja egész terjedelmében azon meghívást, melyet királya felhatalmazása s kormánya megbízása folytán tőn, fentartja pedig mindenek fölött a magyar nemzet ismert vendégszeretete nevében, kérve a kongressust, hogy e meghívást elfogadni sziveskedjék.

Ezzel a közgyűlés rövid időre szünetelvén, újabb megnyitásakor Konstantin nagyherceg foglalja el az elnöki széket, Lobanow-Rostovskij hg. pedig szót kér, eleget teendő egy kötelességnek, melyet a kongressus ráruházott. »A kongressus tagjai — úgymond — felkértek, legyenek elismerések tolmácsa az Egyesült-Államok, Svajcz és Magyarország kormányai iránt, kik szívesek voltak vendégszeretetőket a legközelebbi nemzetközi statisztikai kongresszus számára felajánlani. A magam részéről — folytatja — hozzá tehetem, hogy a szervező bizottság, mely határozatuk értelmében, hivatva van választani a várost, melyben a legközelebbi kongressus meg lesz tartandó, komolyan tekintetbe fog venni minden körülményt.«

Többrendbeli, inkább udvarias és ünnepeles, mint közvetlenül szükséges felszólalások után, melyekben Levasseur (Franciaország) Queteletnek a statisztikai kongressusok, úgyszólván, atyjának (doyen) érdemeit emelte ki s a mire ez meghatottan válaszolt; továbbá melyben Engel (németül) a francia-német háború után is a tudomány karöltve haladását, Farr (angolul) az orosz vendégszeretetet emelte ki s az elnöklő herceg iránt fejezte ki a kongressus háláját; Correnti (olaszul) inkább csak az olasz nyelv egyenjogúsága mellett küzdvén, főlemlíti, hogy szívesen látják még egyszer Olaszországban a kongressust, miután fővárosa változott s Florenz helyett (hol az 1867-diki kongressus tartatott) most már Róma a főváros; — végül Konstantin nagyherceg rekeszté be következő, általános helyesléssel s tapssal fogadott beszédével a kongressust;

»Uraim! Önök befejezték működésöket. Önök igazságos és bölcs bírálat alá vetették a szervező bizottság által előterjesztett javaslatokat és azokat, többé-kevésbbé módosítván, szentesítették.

»Munkálkodásukat azon figyelemmel és érdekeltséggel követtem, melyet az megérdemel és remélem, hogy a tudomány színvonalán álló és gyakorlati térre támaszkodó határozataik nem fognak alkalmaztatásukban akadályokba ütközni. A nemzetközi statistika föladatai napról napra inkább közelednek megoldásuk felé, én pedig legőszintebben óhajtom a kongressus munkálatainak közel megvalósulását.

»Istenhozzádot mondván Önöknek, Uraim, kötelességemnek tartom megköszönni Önöknek azon rokonszenvet, melyet Levasseur, Engel, Farr, Meitzen és Correnti urak a kongressus nevében oly ékesszólóan kifejeztek, és kérem Önöket, hogy közreműködésemet méltóztassanak ne csak személyes, hanem felséges bátyámnak, az uralkodónak és népének is tisztelete jeléül tekinteni a tudomány és kitünő képviselői iránt.

»A most végéhez közeledő és hozzá hasonló kongressusok létezése egyik legjellemzőbb legvilágosabb vonása korunknak. A tudomány és tapasztalat férfiai a gyakorlati élet rétegeiben a legkülönbözőbb nézeteket vallván, és jövén a civilisált világ legtávolabb pontjaitól, hogy a tudomány semleges terén találkozzanak, kölcsönös tiszteletökben megerősödnek; ők az egyének ezen tiszteletét átviszik magukra a nemzetekre, melyeknek ők képviselőik és ekkép hozzájárulnak ahhoz, hogy a nemzetek közötti kötelékeket szorosabbá fűzzék.

»Új erőt meritve ezen értelemről, és mindennapi életök munkálkodásából mintegy megpihelve, a tudomány emberei nemcsak hozzájárulnak a positiv ismeretek fokozásához, de mindinkább meg is közelítik céljukat, mely nem egyéb, mint az igazság keresése és az emberiség haladásának előmozdítása.

»Még egyszer ismételve Önöknek, Uraim, legélnkebb hálám kifejezését ezennel berekesztettnék nyilvánítom a nemzetközi statistikai kongressus VIII-ik ülészakát.«

Az elnök nagyherczeg imént közölt s nagy éljenzéssel fogadott beszédével a kongressus hivatalos foglalkozásai ugyan véget értek; de nem ért véget az országok egyes képviselőinek s a kongressus többi tagjainak — bár ezentúl inkább csak ünnepélyező — elfoglaltsága.

A kongressusnak eddigelé majdnem kizárólag csakis hivatalos teendőire, tanácskozásainak és határozatainak előadására szoritkozván, nem volt alkalmunk kellőleg kiemelni azon rendkívüli vendégszeretetet, melyben a kongressus tagjai az uralkodó császár ő felsége és fenséges képviselője Konstantin nagyherczeg valamint a kormány, a főváros és lakossága egyes osztályai által részesültek.

Egy nap sem múlt el ünnepély nélkül s noha a kongressus működő tagjai reggeli 9-től — úgyszólván csak félórai szüneteléssel — estvéli 5 óráig valának elfoglalva, az est fenmaradó részében alig lehetett eleget tenni a számos, az intéző személyek és testületek által kitüntetővé vált meghívásoknak.

Ezek sora pedig a kongressus befejezése után is tovább füződött, miután már a programmba is föl volt véve a kirándulás Moszkvába, Oroszország ősi fővárosába az ép akkor fénypontján levő nemzetközi iparkiállítás megtekintésére. E kirándulásban, úgyszólván, az egész kongressus vett részt és oly ünnepélyességgel fogadtatott, hogy a kormány legfőbb tisztviselője, a császári helytartó megbizottjai várták a vendégeket a vasuti indóházban, hova azok rendelkezésükre bocsátott külön vonaton szállítottak. Ünnepélyes ebédek, a színházban díszelőadás, a Kreml világhírű kincseinek, a maga nemében páratlan ethnografiai muzeumnak s a város egyéb gazdag gyűjteményeinek megtekintése, s egyéb ünnepélyességek váltakoztak egymással.

A Moszkvából hazasiető, nagyrészt nyugatnak tartó tagok a meddig orosz földön jártak, mindenütt élvezték a szivélyes gondoskodást és Varsóban újra a kormány és a polgárság képviselői által fogadtatván, újra, és itt már a városnak, épazon vendégszeretetével találkoztak s úgy szólván a határig tapasztalhatták, hogy a tudomány férfiai szivesen látott vendégek valának e nagy birodalomban. Jelentésünket pedig bátran azzal zárhatjuk be, hogy a VIII. nemzetközi statistikai kongressus valamint tudományos munkálkodására és az elért eredményekre nézve egyik legelső helyet vívott ki magának az eddigi kongressusok sorában, a mi a székvárosban kifejtett ényt és ünnepélyességet valamint az uralkodó ház és nemzet a kormány és társadalom által nyilvánított vendégszeretet és gondoskodást illeti, első helyre küzdötte fel magát és végtelentül megnehezíté a kongressus fogadhatóságában ezután részesülő bármely országnak a versenyzést.

